

תאמר באביך, ת"ל¹⁰ לא תקלל חרש, דבר הכתוב באמללים שבאדם. הרי אתה דן ויקרא יט יד
בנין אב מבין שלשתן, לא הרי דיין כהרי נשיא, ולא הרי נשיא כהרי דיין, ולא זה וזה
כהרי חרש, ולא הרי חרש כהרי זה וזה, הצד השווה שבהן, שהם בעמך ואתה מוזהר
על קללתם, אף אביך שבעמך, אתה מוזהר על קללתו.

פרשה ו

- 5 וְכִי יִרְיֹבֹן אֲנָשִׁים. למה נאמר פרשה זו, לפי שהוא אומר, עין תחת עין, אבל
שבת ורפיו לא שמענו, ת"ל וְכִי יִרְיֹבֹן אֲנָשִׁים – אם יקום, בא הכתוב ללמד בו
דברים המחוברים בו. – וְכִי יִרְיֹבֹן אֲנָשִׁים, אין לי אלא אנשים, נשים מנין,
היה רבי ישמעאל אומר, הואיל וכל הנוקים שבתורה סתם ופרט הכתוב באחד מהם
שעשה בו נשים כאנשים, אף פירט אני לכל הנוקים שבתורה לעשות בהם נשים
כאנשים; רבי יאשיה אומר, איש או אשה, למה נאמר, אלא לפי שרוא
10 אומר יוכי יפתח איש בור, אין לי אלא איש, [אשה מנין, ת"ל איש או אשה, השווה
הכתוב אשה לאיש לכל הנוקין שבתורה; רבי יונתן אומר, אינו צריך, והלא כבר
נאמר¹¹ בעל הבור ישלם – ששלם ישלם המבעיר את הבערה, הא מה ת"ל איש או
אשה, לתלמודו הוא בא.
- 15 וְהָכָה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ. לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. –
כַּאֲבֹן או באגרוף, >מגיד שאבן ואגרוף סימני מיתה הן, אתה אומר לכך בא או
אינו בא, אלא ללמד שאם הכהו באבן או באגרוף > יהא חייב ובשאר כל דבר יהא
פטור, ת"ל¹² אם באבן יד >אשר ימות בה הכהו, מגיד שאינו חייב עד שיכהו בדבר
שיש בו כדי להמית, ומנין במקום שיש בו כדי להמית, ת"ל וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו, מגיד
20 שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית, ובמקום שהוא כדי להמית; רבי נתן

במדבר לה יז
דברים יט יא

4 קללתו. ת"כ קדושים פרק י' ה"ז ועיין גם סנהדרין
שם:

(ו) 7 המחוסרים בו. דהיינו שבת ורפיו, פ"ז ורש"י:
13 שלם. צ"ל ואומר שלם, מ"ע: 14 לתלמודו הוא בא.
לגופו, ובמ"ח פ' לגזיש האמורה למטה בפ' גניחה, ועיין
לקמן פ"ז פ"ח פ"ט ופ"ד, ספרי במדבר דף ה': 15 רעהו
צריך להשלים באבן או באגרוף, א"צ ולשון הפ"ז וכי
יריבון אנשים וכי לפי שני עין תחת עין אבל רפוי וכי
ת"ל וכי יריבון והכה איש את רעהו לחייב על הכאה בפני
עצמה ע"כ, ונראה לעין כי חסרון בדבריו: 18 ת"ל וכי
חסרון בכאן וצריך להשלים ת"ל ואם בכלי ברזל (או ת"ל
ואם בכלי עץ יד) יכול אפילו אין בו כדי להמית ת"ל אם
באבן יד וכי וכן הגיה בא"צ רק דגורס בתחילה ת"ל ואם
באבן יד וגוי ואם בכלי עץ וגוי יכול אפילו וכי: 19 עליו.
סיפא דקרא והכהו נפש דייק דשמע דהכהו במקום שיש
בו חיות הנפש, בה"מ וע"י ספרי במד' דף ריו: 20 ר' נתן.

תאמר באביך אב ח' | כ באמללים – 2 מבין | כ מניין |
ולא בפ"א אב לא, וק ב' כהרי, ל' ב' הרי – 3 ולא | א
לא | ואתה | א ואת, כ את | אתה | אב א –

(ו) 5 וכי וכי המחוס' בן מ ח' | אנשים | אט ב' וגוי
וכי' א ב'ס' ב'פ' אוב נאמ', טל נאמר | פרשה זו | אט ח' –
6 יקום | אט ב' וגוי, כ ב' והתהלך בחזק | בן ד ח' – 7
אטכ מחוסרין – 8 היה ט ח' | ר' ישמעל | ד ב' דורש |
ד ושכל | ופרט | ט ב' לך | הכתוב | אבמ ח' | ט באחת
מהן – 9 אף | אטכ ח' | כ פרט | אין | טכ ח' | לכל | ט
כל, מ לכל | הנוק' שבתורה | מ ח' | הנוק' שבתורה | ט הנוק' |
בהם | מ ח' – 10 אב ר' יאשיה | א יושיה | אומר | ד גיהמית |
אובכ איש ואשה, ט איש אשה | אלא | אטכמ ח' | מ
לפי שני – 11 וכי | ד כי | אר אשה | ארטכ ואשה | אטכ
בא הכתוב והשוה – 12 טכ את האשה | אטכ בכל | ט

הנוקין, וק הנוקין | והלא כבר נאמ' מ הרי הוא אומר – 13 שלם | ט ח' | או אשה | ארטכ ואשה – 14 הוא | כמ ח' |
בא | מ ב' פ' | לגזירה שוה האמורה למטה בפ' גניחה – 15 והכה וכי עצמן | מ ח' | איש | ט ח' – 16 באגרוף | מ ב' יכול
באלו | המוסגר דמ ח' | סימני | כ ממנו – 17 אינו | כ"ה ט, אכ לא | ובשאר כל | מ הא בכל | כ יהיה – 18 ל ואם,
במקרא | המוסגר רק כמ | שיכה | ד שיכה, ט שיכנו – 19 שיש | אכ שיחיה, מ שיחיה, ט שיהיה | ומנין וכי להמית שיה"ס
בפ"א | אט ח' | במקום | כמ למקום | שיש | כמ שהוא | בן | כמ ח' | להמית | מ למות | מגיד וכי מיתה ע"ה | שורה | ד | מ ח'
– 20 שיכנו | כ שיכהו | שיש | כ שיהיה | ובמקום | אכ אל המקום, ט ואל המקום | שהוא | ד ח', ט שיהא –

אומר, הקיש אכן לאגרוף ואגרוף לאבן, מה האבן שיש בו כדי להמית, אף אגרוף שיש בו כדי להמית, ומה אגרוף בידוע, אף אבן בידוע, הא אם נתערבה באבנים אחרות ה"ז פטור. — ולא ימות ונפל למשכב. מגיד שהצהיבה מביאה לידי מיתה. — ולא ימות ונפל למשכב, הא אם הכהו מכה שיש בה כדי להמית ה"ז פטור מן השבת ומן הרפוי.

אם יקום והתהלך, שומע, אני בתוך הבית, ת"ל בחוץ; אי בחוץ שומע אני אף בשוקים, ת"ל <אם יקום והתהלך בחוץ> על משענתו. על בוריו, זה אחד משלשה דברים שהיה ר' ישמעאל דורש בתורה כמין משל, כיוצא בו "אם זרחה השמש עליו, וכי השמש עליו בלבד זרחה, והלא על כל הצולם זרחה, אלא מה שמש שלום בעולם אף זה אם ידוע בו שבשלום עמו והרגו הרי זה חייב; כיוצא בו "ופרשו השמלה, מחזורין את הדברים כשמלה, אף כאן אתה אומר, על משענתו, על בוריו.

שמות כב ב

דברים כב יו

ונקד המכה. שומע אני, יתן ערכים ויטייל בשוק, ת"ל אם יקום והתהלך בחוץ, מגיד שחובשין אותו עד שמרפא. — ונקד המכה, מן המיתה; שומע אני מן השבת והרפוי, ת"ל רק שבתו יתן ורפא ירפא, חוץ ממה שנותנין לו דמי איכריו נותנין לו דמי שבתו ורפוי. — רק שבתו יתן, שומע אני לעולם, ת"ל ורפא ירפא, מה רפוי מחמת מכה, אף שבת מחמת מכה; או כשם שלא חלק מכלל רפוי, כך לא נחלק מכלל השבת, שכשם שהוא זקוק לרפאת את זה, כך הוא זקוק לרפאת את זה.

בפ"ז מביא רק דרשת ר' נתן על דה"כ באבן וכו' ומסמך לה שנאמר ואם באבן יד וגו' הכהו: 3 אחרות פטור: מכי דרשב"י תוספתא סנהדרין פ"ב ה"ג ב"ק ז': ורמב"ן ע"ת — שהצהיבה: מריבה, זר, [ובגלילין ילק' וויג' פי' העצר וג' כי"מ, שהשנאה] היא יותר מתאמת לבאור המלה צהיבה ועי' ש"י וזי"נ ועי' מכדרשב"י: 4 הא אם הכהו וכו'. משמע דאם אמדוהו למיתה אפילו לא מת פטור, אבל בתוספתא ב"ק פ"ט ה"ה מפורש להפך, ועי' מכדרשב"י: 8 בשוקים. שאינו מהלך בריא אלא על סמוכות, וז"נ ובה"מ, פ"א מדכתיב בחוץ שומע ש"אינו פטור אלא אם מהלך בשוקים וברחובות ועפ"י הגיה בד"ל בשוקים, עי' מ"ע בהשטות ולפי הגר' אפילו מתנוונה הפי' פשוט אבל הגרס' אי בחוץ מסייעא קצת להגר' שבפנים וכן משמע מן המכ' דרשב"י, ואפשר ג"כ דצריך לצרף ב' הגרסאות דאין להבין איך גולדה הגי' מתנוונה מג' בשוקים וכן להפך. — על משענתו, על בוריו. ולפי' אינו תלוי בהא אם הולך בשוקים, ולפי הגי' אפילו מתנוונה צריך להיות ת"ל אם יקום, ובמלות על משענתו מתחיל דבור אחר [ב"ה במ"ח]. — זה אחד וכו'. ירושלמי כתובות כח ע"ג סנהדרין כו ע"ג ולקמן פ"ג ספרי דברים פ'רלו: 10 מחזורין וכו'. בבלי כתובות מ"ו: 11 על בוריו. וכן ת"א על בוריה אבא יונתן תרגם כפשוטו על מורניתיה ועי' למן פ"ג ול"ב מדורת דר"א בנו של ריב"ז מדה כו: 13 שחובשין וכו'. סנהדרין עח: כתובות לג: 15 לעולם. כלומר מה שבטל ממלאכתו

1 האבן] ל"פ אבן, אפ"י עד | שיש] אכ שיהיה, טפ שיהא | בן] ט ח' | אף אגרוף] אכ ואגרוף — 2 שיש] א כ שיהיה, טפ (פ"י עד) שיהא | כ בה | אכ או מה | פ בידועה, וכן בס' | פ שאם | באבנים] א אבנים, פ ח' — 3 אפ' באחרות, פ ג' ואין ידועה | ה"ז] דפ ח' | למשכב] כ ג' הא אם הכהו מכה שיש בה כדי להמית | שהצהיבה] כ שהשנאה, א שהצהבה, ט שהצהיבה (ובילק' וויג' כג' שלט) — 4 ולא] ט ח' | בה] ט ח', ד בו — 5 ה"ז] ד ח' | ד מהשבת והרפוי — 6 אכ ואם | והתהלך] ד טפ ג' בחוץ | פ יכול בבית | אי בחוץ] דפ ח' | שומע אני] פ יכול — 7 אף] אטכמ אפילו, וכן רמב"ן | ל בשוקים, מפ מתנוונה, (וכן רמב"ן), ט מתנוונה, א מתנווני, כ מית' | כבמוסגר כ"ה בכל הגרס' וברמב"ן ורק ד ח' | והתהלך בחוץ] מ וכן ברמב"ן — 8 מ וזה — 8 ד יושב ודורש | וק כמן | אטכב ח' | השמש וכו' זרחה] אטכמ עליו חמה (טמ חמה עליו) זורחת בלבד (כ ח' מ בלבד זורחת) ד בלבד עליו | והלא וכו' זרחה] מ ח' | העולם] אט ג' כלו | זרחה] אטכ זורחת (כ ג' היא) | שמש] ד ג' זה | שלום] א ח' — 10 ידוע] ט ידוע | בן] אטמ ח' | אטכ שבשלום הלך (אכ ח') הימנו | עמו] ד ח' | והרגו] ד נהרג

| השמלה] אכ ג' וגר' ול דברים מחזורין — 11 אגרוף] מ ח' | אף וכו' בורין] ט ח' | א אתה כאן או' — 12 ונקד וכו' שמרפא] ט ח' | שומע אני] פ יכול | אני יתן] א ח' | והיטייל | והתהלך בחוץ] מ ח' וגי' ונקד — 13 בחוץ] אפ ח', א וגר' | מגיד] פ מלמד | אכ שנתרפא, מפ שיתרפא | שומע אני] מ ח', פ שומע אני] א ח' מ ולא מן וכו' — 14 אטכממ ומן הרפוי | ת"ל] מ שג' | חוץ וכו' ירפא עמו' הסי' שג' מ ח' | כ שנותן | כל אביו, ו אביו — 15 נותנין] כ"ה ט, ארכ וילק' וויג' ונותנין | ורפוי] אטכ ח' | רק שבתו] כ ח' | ת"ל] כ ח' — 16 אף וכו' מכה] א ח' | או כשם שלא] כ"ה ט, א לא, ול או לא, כ אלא, ק או כשיש לו — 17 נחלוק] א נחלק, א שג' | אטכ כשם | אט לרפות, כ לרפאת |

כשם שנותנין לו שבת לזה, כך נותנין שבת לזה, ת"ל רק שבתו יתן, מגיד שחלוק מכלל השבת.

וּרְפָא יִרְפָּא, שאם נתרפא וחזר ונתרפא וחזר אפי' ארבע פעמים וחמשה חייב לרפאותו, ת"ל ורפא ירפא, עלו בו צמחים סביבות המכה, אם מחמת המכה חייב לרפאותו, שלא מחמת המכה פטור, וכשאמרה תורה, רק שבתו יתן ורפא ירפא, מה שבת מחמת מכה, אף רפואה מחמת מכה; ד"א בא הכתוב ללמדך דרך ארץ מן התורה, רק שבתו יתן ורפא ירפא.

פרשה ז

וְכִי יִכָּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ, אִף עֲבָדוֹ וּשְׁפָחָתוֹ בְּכָלל, שנאמר מכה איש ומת, והרי הכתוב מוציא מכללו להקל עליו, שיהא נדון ביום או יומים, לכך נאמרה פרשה זו. — וְכִי יִכָּה אִישׁ, אין לי אלא איש, אשה מנין, היה ר' ישמעאל אומר, הואיל ונאמרו כל הנוקין שבתורה סתם ופרט לך וכו', ר' יאשיה אומר, איש ואשה למה נאמרו וכו', רבי נתן אומר אינו צריך וכו', כדכתיב לעיל.

את עבדו או את אמתו. לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו; רבי איצור אומר, בכנעני הכתוב מדבר; אתה אומר בכנעני הכתוב מדבר, או אינו מדבר לא

רק וכו' לזה שוה"ס ט ח' | א לרפואה, כ לרפאות — 1
[לן] אכ ח' | שבת בפ"ב טזח' | ט תלמוד, ותיבת לומר
ח' | יתן] אכ ח' | אטכ' שחלק — 3 שאם] אטכ ח' |
ונתרפא] כמ נתרפא | וחזר] ט ח' | אטכמ ארבעה וחמשה
פעמים — 4 לרפואה, ט לרפאותו, כמ לרפאותו | ת"ל
ורפא ירפא] מ ח' | ד ועלו | בן] מ ח' | ופק צמחין | רפ
מחמת מכה (פ המכה) סביבות מכה (ס"מ פ ח') — 5
לרפאותו] אטכמ ח' | שלא וכו' פטור] פ ח' | רק] אטכ
ח' | יתן] אטכ ח' | ויבילק' וויני' ישני' | ירפא] אכ ח' —
6 פ שבתו] אט המכה | אטכמ פטור] ט המכה | ד"א
וכו' עשה"ד מ ח' —

(ז) 8 אוכ וגו' | אף] ז ח' | כ ואף, וק ג' ארז —
ושפחתו] אטכמ ואמתו | אטכמ היו בכלל | שני' טמ ח' |
מכה וכו' | כ"ה טמ (ט והכה). אדוכ והמית איש או
אשה | והרי] טמ ח' — 9 הכתוב ילק' וויני' והכתוב, מ
והוציא הכתו' | כ מעליו | ז שוה"ס | נדון] א ח', מ ג' בדין
| ט נאמר, כ נאמי' | זון אכ ח' — 10 וכו' וכו' לעיל
שיג' ז ח' | איש בפ"א ט ג' איש (ובילק' וויני' אינו) |
מנין] וק ג' ת"ל | אומר] ט ג' וכו', מ' דורש | הואיל וכו'
וכו' שוה"ס ט ח' — 11 אכ הניקין | מ סתם וכו' כאמור
למעלה בדין וכו' יריבון אנשים, וכל השאר חסר, אכ סתם
וגו' | א ר' יושיה | א איש אשה — 12 וכו' | אכ לפי שוה"ס
אוי' וכו' יפתח איש בור אין לי אלא איש אשה מנין וגו'
(כ ח' ונשנו, בטעות המל' היה ר' ישמעאל אומר הואיל
ונאמרו כל הנוקין שבתורה סתם וגו') | אטכ ר' יונתן |
אינו צריך] ט ח' | וכו' אט ח', כ וגו' | כדכתיב לעיל
רק ד — 13 את] מ ח' | או את] וק ואת | בפ"ע מ
בעצמו וכן בס' — 14 אתה אומר בכנעני' טמ ח' | הכתוב
מדבר] זטמ ח' | או] ו ח' | א"א וכו' בעברי' מ ח' | מדבר]
דן ח' —

וא"ת היינו נזק ר"ל היינו דמספקא ליה דלמא שבתו דקרא
היינו נזק ולא יטול כאלו הוא שומר קשואים בשביל חליו
ונמצא קולא לחובל דאינו משלם; אלא נזק לחזרה: 16 עמ'
הקר' מחמת מכה. ר"ל מחמת חליו: 17 לרפאת את זה
וכו'. כדק ני לקמן דאם נתרפא וחזר אפילו ארבע פעמים
חייב לרפאותו או בעלו בו צמחים מחמת המכה: 1 שחלוק
מכלל השבת. דשבת אינו נותן אלא פעם אחת וסתמא כר'
יהודה, ב"ק פה: 5 מה שבת וכו'. כלומר דמה שבת אינו
נותן אלא מחמת המכה הראשונה אף רפוי כן, אף דלענין
ז' אינם שווים דשבת אינו נותן אלא פעם אחת ורפוי כמה
פעמים, כן פ"י המפרשים, ולבי מגמגם דממ"ג אם מקיש
רפוי לשבת צריך להקישם לגמרי, ואם לאו א"א להקישם
כלל ועוד ק' לומר דהתנא יסתם דבריו כל כך דקאמר
לעיל או כשם שלא חלק וכו', ועדיין לא שמענו הרבוי
לענין רפוי וגם לא נדע אחיכא קאי, ג"כ נראה לי להוסיף
שלפנינו משובשת ומן או כשם שלא וכו' עד מכלל השבת
שייך למטה בשורה ו אחר המלות מחמת מכה, ואולי גם
הלשון וכשאמרה ר' יודן וכו' צריך תקון וצ"ל יכול אף
שלא מחמת מכה ת"ל רק שבתו וכו' וה"פ מרצה"ל יליף
רפוי משבת דאינו חייב לרפאותו אלא מחמת המכה ומקשה
דלמא להפך דלא חלק מכלל רפוי וכמו כן לא נחלוק מכלל
שבת ומהדר דע"כ חלוק מכלל שבת מדכתיב רק שבתו יתן
ורק מעוטא הוא וע"כ לא נשאר לנו אלא לומר להפך, דכמו
דחלוק מכלל שבת כך חלוק מכלל רפוי, והגר"א מגיה כל
המאמר וגו' או כשם שחלק מכלל רפוי כך נחלוק מכלל
שבת שכשם שהוא זקוק לרפאות את זה כך נותנין שבתו
לזה ת"ל רק שבתו יתן מגיד שחלוק מכלל רפוי הא שבת
אפילו מחמת מכה פטור והכ"א שבתו יתן ורפא ירפא מה
רפואה מחמת מכה חייב אף שבת מחמת מכה חייב, ורפא
ירפא, שאם נתרפא וחזר וכו' וכשאמרה תורה ד"א וכו'
ובסוף דבריו נראה דטעות המעתיק יש כאן דא"א שחלק
המלות בין וכשאמרה תורה ובין ד"א מבלי להגיה ועיין
מכרש"י: 6 דרך ארץ וכו'. שמי שהוא חולד ישיבות
ממלאכתו ויעסוק ברפואות, ד"ר ומ"ע, ובא"צ הגיה ורפא
ירפא שנתנה רשות לרופא לרפאות ולשון הפ"ז ד"א ורפא
ירפא מיכן שניתנה רשות לרופא לרפאות, ועי' ב"ק פה.
(ז) 8 מכה וכו'. כ"ה גם ברש"י: 10 אין לי וכו' לעיל

ויקרא כה מד בעברי, ת"ל מהם תקנו עבד ואמה, הקיש עבד לאמה ואמה לעבד, מה עבד שגדלו וקטנו עבד, אף אמה שגדלה וקטנה אמה, יצא עבד עברי, שאע"פ שגדלו עבד, אין קטנו עבד, יצאת אמה העבריה, שאע"פ שקטנה אמה, אין גדלה אמה. אמר רבי יצחק, שומע אני עבד של שני שותפין ועבד שחציו עבד וחציו בן חורין במשמע, ת"ל עבדו ואמתו מה עבדו שכלו שלו, אף אמה שכלה שלו, יצא עבד של שני שותפין ועבד שחציו עבד וחציו בן חורין, שאין כלו שלו. רבי ישמעאל אומר, בכנעני הכתוב מדבר, או אינו אלא בעברי, ת"ל לא יוקם כי כספו הוא, מה כספו שקנינו קנין עולם ורשותו גמורה לו, <כך כל שקנינו קנין עולם ורשותו גמורה לו>, יצא עבד עברי אף על פי שרשותו גמורה לו, אבל אין קנינו קניין עולם, יצא עבד של שני שותפין ועבד שחציו עבד וחציו בן חורין, אף על פי שקנינו קנין עולם, אין רשותו גמורה לו. — כ ש ב ט.

שומע אני בין שיש בו כדי להמית ובין שאין בו כדי להמית, ת"ל או בכלי עץ יד במדבר לה יח אשר ימות וגו', מגיד שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית; ומנין אל מקום דברים יט יא שהוא כדי להמית תלמוד לומר ויארב לו וקם עליו וגו', מגיד שאינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית אל מקום שיש בו כדי להמית; עד שלא יאמר יש לי בדין, ומה אם ישראל שהחמיר בו שאינו ביום או יומים, אינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית ולמקום שיש בו כדי להמית, כנעני שהקל בו שהוא ביום או ביומים, דין הוא שלא יהא חייב עד שיהא בו כדי להמית ובמקום כדי להמית; אם אמרת כן

פ"ו: 1 ר"ל מהם וכו', בא"צ מגיה ת"ל את עבדו או את אמתו. ובו"ר כתב דמש"ה ניהא ליה יותר להביא קרא דויקרא משום דבקרא דהכא את מפסיק בין עבד לאמה ולי נראה דצ"ל ת"ל עבד ואמה כלומר דהקיש הכתוב עבד ואמה והכוונה לקרא דהכא, אבל דהספריים טעו והשבו דהכוונה לפסוק דויקרא משום דאינו לשון הכתוב שלפניו ממש וע"כ הוסיפו וג' ת"ל מהם תקנו עבד ואמה ושבתא כיון דעל על, ועיין מכדורשבי והוזהיר דף טו: 2 אין קטנו עבד, שאינו נמכר בע"ע: 3 אין גדלה אמה. שאינה מוכרת את עצמה: 5 שכלו שלו. דכתיב כי כספו דהוא ואעבד קאי מדאפקיה בלשון זכר, וז"ר, ובא"צ מוחק מלת אף ומלת מה וקצת משמע כן מלשון הפ"ז דמעתיק בקצור ר"ל עבדו ואמתו שכלו שלו יצא של שותפין ושחציו בן חורין [ועיין במ"ה מה שתמה על הגירס' שלפנינו שקשר להולמה וסובר שעל כרח' מגופיה דקרא גלמוד מדכתיב עבדו ואמתו ולא כתיב עבד ואמה מזה מוכח שיהא כולו שלו, ולפ"ז כל הפסוק מה וכו' מיותרת] ועי' ב"ק צ' ב"ב ג' ירושלמי קדושין סג ע"ג והוזהיר דף טו: 6 ר' ישמעאל וכו'. בא"צ ג' ר' ישמעאל אומר ת"ל וכו' ומה שבנתיים מוחק: 10 אין רשותו וכו' והוזהיר שם: 12 [ומנין אל גירסת הילקוט היא ואל וכו', וכ"ה גם בבב"א ד' ליוורני, שני תיח, דף קלו ע' ג' גירסתו בפיס' זו מתאמת כמעט בכל לגירסת הילקוט]: 13 ת"ל וארב לו וכו'. עי' לעיל פ"א ד"ה והכא איש את רעהו וכו': 14 עד שלא יאמר וכו' צ"ל והרי דברים ק"ו ומה, כאשר הוא ברש"י, וכל הלשון משוּבש וצ"ל לקמן הא מה ת"ל בשבט בדבר שיש בו כדי להמית, כלומר ע"כ בשבט דקרא בדבר שיש בו כדי להמית

1 ת"ל מ שני כאן עבדו ואמתו ונאמר להלן מדרם תקנו עבד ואמה מה להלן בכנענים הכ"מ אף כאן בכנענים הכ"מ, וכל הפיסוק: עד ר' ישמעאל חסרה | הקיש וכו' לעבד | ט ח' | אוטב | שגודלו וקטנו | 2 אוטב | שגודלה וקטנה | שאע"פ | זט ח' | אוטב | שגודלו | אוטב אבל אין — 3 אוטכפ | קטנו | אוטב יצא, ז יצאתה | אוטב עבריה | אוטב אעפ"י | אוטפ | שקטנה | אוטב אבל אין | אוטכפ | גודלה — 4 ז שומעני, פ שמעני | ט אף עבד | שני | אכ ח' | עבד וחציו | ד ח' — 5 אמה | אוטב | אמתו | שלו בפ"ו | ו ק שלה | שני | אכפ ח' | עבד וחציו | ד ח' — 6 מדבר | אוטב אינו | אכ ג' מדבר — 7 ת"ל | מ שני | יוקם | כ ג' וגו' | כי כספו הוא | כ ח' | כספו בפ"ב | א ג' שני | ורשותו | ילק' וויני' ורשות, אכ וירשותו — 8 מוסגר רק כמ' | ורשותו | גירסת כ"מ | וירשותו | יצא וכו' | עולם | ז ח' | עבד | ט ח' — 9 ט שרשות, אכ שירשותו | גמורה | ד קניה | אבל מ ח' | קנינו | ט ח' | של | ז ח' | שני | אכמ ח' | ועבד | ז ח', מ ומי | ז ושחציו — 10 עבד וחציו | ד ח' | מ שאעפ"י | עולם | טב ג' אבל | א ואין | אין | רשותו | ט רשותו אינה | בשבט וכו' | שותפין | עה"ס | שח' מ ח' — 11 ז שומעני | וביין | ט ב' | יד וכו' | וגו' ד ח' — 12 אשר וכו' | ז ח' | ימות | וגו' | כ ח' | וגו' | רק א | ט שאין | שיכנו בדבר | ד ח', פ שיכה | ומנין | זטב ח' | אל וכו' | להמית

שוה"ס | ז ח' | ט ואל — 13 א כדי שהוא | ת"ל וכו' | להמית בפ"ב שוה"ס | זטב ח' | וגו' | רק א — 14 שיש בו | א שהוא — 15 אוטב | שוה"ס | שאינו | וק שאין | ובבב"א ג' | בדין יום או יומים | | אינו | א שלא יהא — 16 ולמקום | אוטב אל | ט ואל | מקום | שיש בו | אוטב | שהוא | להמית בפ"ב | וק למות | אוטב | שווקל, זל שהקיל | שהוא | ט שיש בו | ובבב"א ג' | בדין וכו' | | אוטב | יומים | דין הוא | א ח', זטב | אינו | דין — 17 יהא | אל יהיה | שיהא | אוטב | שיכנו | בדבר | שיש | ובמקום

הבאת עונש מן הדין, לכך נאמר בשבט, ללמדך שאין עונשין מן הדין. — דבר אחר בשבט למה נאמר, עד שלא יאמר יש לי בדין, אם ישראל שאינו ביום או יומים אינו חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית אל מקום שהוא כדי להמית, כנעני שהקל בו שהוא ביום או ביומים אינו דין שלא יהא חייב עד שיכנו בדבר שיש בו כדי להמית אל מקום שהוא כדי להמית; לא, אם אמרת כן, עונש מן הדין, לכך נאמר בשבט, ומה תלמוד לומר בשבט, אלא מופנה להקיש לדון נורה שוה, נאמר כאן בשבט ונאמר להלן השבט, מה להלן להוציא הלקוח של שני שותפים, אף כאן להוציא הלקוח של שני שותפים. — ומת תחת ידו, שתהא מכתו ומיתתו ברשותו הא אם הכהו ומכרו לאחר זמנת הרי זה פטור.

נקם ינקם. מיתה; אתה אומר מיתה, או אינו אלא ממון, היה ר' נתן אומר, נאמר כאן נקימה ונאמר להלן נקימה, והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית, מה שם כו כה להלן חרב, אף כאן חרב; <ר' עקיבא אומר. נאמר כאן נקימה ונאמר להלן נקם נקמת בני ישראל, מה להלן בחרב אף כאן בחרב> מה כאן בב"ד, אף להלן בב"ד.

ואמפר' האריכומאד בישוב המכ' עי' בראש ובכנה"ג לא"ח [ליוורני תיח דף קלן] בלש' הרמב"ם הל' רוצח ובש' דעת זקנים ורשב"ץ בספ' יבין שמועה ושאר אחרונים הביאום הש"י וז"ל וד"ר ומ"ע ומ"ס חורף דבריהם דס"ל להמכ' דאין עונשין מן הדין אף להקל, וזה דבר שאין הדעת סובלתו, דאין שייך לומר אין עונשין מן הדין והק"ו לא בא להחייב אלא לפטור, אלא נראה כאשר כתבנו, והגר"א מוחק המל' עד שלא יאמר יש לי בדין וכן מוחק לקמן מן אם אמרת כן וכו' עד לכך נאמר בשבט ש"ו ועי' מכדורשבי' ופ"ז: 1 ד"א בשבט וכו', עי' הגהת הגר"א בהערה הקודמת ואם באנו לקיים הלשון אפשר להגיה ד"א בשבט שומע אני אף וכו' כל הדין כדלעיל ואין חלוק ביניהן רק במאי דמסיים, ומה ת"ל בשבט מופנה וכו', ואפשר ג"כ למר דהוא דבור אחד עם מאי דמסיים לעיל הא מה ת"ל בשבט, בדבר שיש בו כדי להמית, כפי הגהתו, ועי' אמר הא עד שלא יאמר יש לי בדין וכו' והמלות ד"א בשבט למה נאמר צריכין להחזיק וכן בס' והזהיר מצרף עניהם למאמר אחד וגורס לעיל כאשר הוא בפנים, לכך נאמר בשבט ללמדך שאין עונשין מן הדין, ומה ת"ל בשבט אלא מופנה להקיש וכו'; 5 לא וכו' נאמר בשבט. מיתתו: 7 מה להלן וכו'. בא"צ מגיה מה כאן אף להלן, ואינו מוכרח. — דל"ק וכו'. בא"צ מוחק מלת הלקוח כאן ולקמן, וכן נראה, ולקיים הגרס' שלפנינו אפשר לומר דהכוונה ההולדת של זה שלקחו השותפין דאינן נכנסין לדין להתעשר דלקוח עצמו בלא"ה פטור מפילו אינו של ב' שותפין, ונקט הלקוח של שותפין למעט מה שירשו האחין השותפין דזה חייב במעשר בהמה עי' בכורות פ"ט מ"ג, ויותר נרא' דלקוח אינו אלא אשרה, ולג' הלקוח דג' הלקוח ושל שני שותפין צריך לומר דאינו בדין יום או יומים אלא עבד הגולד בביתו, וזה דבר שלא שמענו בשום מקום, ועיין מ"ע שמחזיק בג' הלקוח ומעיר

על התוספתא דבכורות פ"ז, ואין ראיות מובנות: 9 הרי זה פטור. הגר"א מגיה אינו בדין יום או יומים ובתוספתא ב"ק פ"ט ה"ב הוא להדיא כלפינו ועי' בבה"מ שכתב והגר"א הגיה כן לפי פסק הרמב"ם [בפ"ב מהלכות רוצח ה"טן] ובמ"ס ומ"ע מראשון מקום לב"ק צ'. [במ"ס נרשם בטעות סנהדרין צ'.] וירושלמי קדושין סג ע"ג, ומאד נפלא עלי דבריהם דאין הנידון דומה לראיה, והתם מיירי במי שדוכדך את עבדו שהוא קנוי לו לקנין פירות וגופו מכור לאחר משא"כ הכא דבשעת הכאה הוא ברשות אדון זה לגמרי ובשעת מיתה הוא ברשות אדון אחר לגמרי, [לחנם חמה על המ"ע דבאמת הביא רק את דברי הו"ב וגם השיג עליהם] ועי' מכדורשבי' והוהיר דף סט. ופ"ז וחוקוני, ועיין Geiger, Urschrift צד תמו ודרכה של תורה אות קסג: 10 ר' גרזן וכו'. והוהיר שם ופ"ז: 13 בב"ד. עי' ספרי דף ריא:

אזטכ אל (ט ו"ל) מקום, אטכ ג' שהוא, ז' ג' שיש בו א' כ אלא אם — 1 דבאר עונשין אט עונש, כ עונשה [ללמדך] ט ח' | ד"א וכו' ישראל שוה"ס | ח' | אב ר' אומ' (א אר'), ט רבי אומר — 2 בדין | כ ברק עס? | ישראל אטכ ג' שהחמר, אב ג' ב, ט ג' וכו' | שאינו וכו' בשבט ש"ו בפ"א זט ח' | ד שאין בו יום — 3 אל וכו' להמית | ד ח' | אב שהקל, ל שהקל — 4 אכ יומים | כ יהיה — 5 לא וכו' הדין אכב ח' — 6 בשבט בפ"ב | אב השבט | מופנה | אזטכ מפני | ל ולדון — 7 השבט | דטכ בשבט | מה | אטכ ג' השבט שנאמר (כ הנאמר) | להוציא | אזטכ ג' את | של | ט ושל | שני | אטכ ח' | אף | אטכ ג' בשבט שנאמר — 8 להוציא | אזטכ ג' | את | של | ט ושל, כ נשנה בטע' | שני | אטכ ח' | ידו | ז' ג' נקם ינקם | מכתו | ז ח' | ז מיתתו, פ מיתתו ומכתו — 9 פ ומכרו | ומת | א ח' | הרי זה | מ ח' — 10 מיתה | אב ח' | ז במיתה | א"א וכו' חרב בפ"ב שייב' מ ח' | אינו וכן | או | היה | ול ח' | ר' נתן | א ר' יונתן | ד אר' — 11 נקימה בפ"א | נקם, פ נקמה | נקימה בפ"ב | פ ח' | והבאתי עליכם חרב | ד ח' | נוקמת | ט ח' | נקם ברית | אטכ ח', אב וגר' — 12 חרב | אטכ חרב, וכן בס' | המוסג' | ד ח' | אומר | פ יליף מנקם גבי' והשאר ח' — 13 חרב | ז חרב וכן בס' | מה בפ"ב | א ג' אב, מ ומה | כאן בפ"ב | א כן, מ וילק' ויינ' להלן | להלן בפ"ב | זממ כאן —

על התוספתא דבכורות פ"ז, ואין ראיות מובנות: 9 הרי זה פטור. הגר"א מגיה אינו בדין יום או יומים ובתוספתא ב"ק פ"ט ה"ב הוא להדיא כלפינו ועי' בבה"מ שכתב והגר"א הגיה כן לפי פסק הרמב"ם [בפ"ב מהלכות רוצח ה"טן] ובמ"ס ומ"ע מראשון מקום לב"ק צ'. [במ"ס נרשם בטעות סנהדרין צ'.] וירושלמי קדושין סג ע"ג, ומאד נפלא עלי דבריהם דאין הנידון דומה לראיה, והתם מיירי במי שדוכדך את עבדו שהוא קנוי לו לקנין פירות וגופו מכור לאחר משא"כ הכא דבשעת הכאה הוא ברשות אדון זה לגמרי ובשעת מיתה הוא ברשות אדון אחר לגמרי, [לחנם חמה על המ"ע דבאמת הביא רק את דברי הו"ב וגם השיג עליהם] ועי' מכדורשבי' והוהיר דף סט. ופ"ז וחוקוני, ועיין Geiger, Urschrift צד תמו ודרכה של תורה אות קסג: 10 ר' גרזן וכו'. והוהיר שם ופ"ז: 13 בב"ד. עי' ספרי דף ריא:

אך אם יום, <שומע אני כשמועו, ת"ל או יומים>; או יומים. שומע אני כשמועו, ת"ל אך אם יום, כיצד יתקיימו שני מקראות הללו, יום שהוא כיומים ויומים שהן כיום. הא כיצד מעת לעת, רבי יוסי הגלילי אומר, אך אם יום, שומע אני כשמועו ת"ל אך, חלק. — לא יוקם וכו', והו שהיה רבי ישמעאל אומר, בכנעני הכתוב מדבר ר' שמעון בן יוחאי אומר, למה נאמר, עד שלא יאמר יש לי בדין, הואיל ושורו במיתה 5 על עבדו ועל אמתו, ושור אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, הוא במיתה על עבדו ועל אמתו, ואחר במיתה על עבדו ועל אמתו, אם למדת שלא חלק בין שורו לשור אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, לא נחלק בינו לבין אחר למיתה על עבדו ועל אמתו. ת"ל לא יוקם כי כספו הוא, מגיד הכתוב שאצ"פ שלא חלק בין שורו לשור אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, נחלוק בינו לבין אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, הא 10 מה ת"ל לא יוקם כי כספו הוא.

פרשה ח

שמות כא יד וכי ינצו אנשים. למה נאמרה פרשה זו, לפי שהוא אומר וכו' יויד איש, לא שמענו אלא על המתכוין להכות שונאו והכה שונאו במיתה, אבל המתכוין להכות שונאו והכה אוהבו לא שמענו, ת"ל וכי ינצו אנשים. — ואם אסון יהיה, בא הכתוב ללמדך, על המרכוין להכות שונאו והכה אוהבו במיתה, לכך נאמרה 15 פרשה זו. רבי אומר, אם נתכוון להכות שונאו זה והכה אחר שהוא שונאו פטור, המתכוון להכות שונאו והכה אוהבו, דין הוא שיהא פטור, אבל בא הכתוב ללמדך, שחבל אשה לבעל ודמי וולרות לבעל, וכל המתחייב מיתה פטור מן התשלומין. רבי

3 מעת לעת. והנהיר שם פ"ז וכן ת"י אין יומא חד מעידן לעידן או תרין יומין קטיעין וכו', ועי' רש"י ורמב"ן — רידה"ג וכו'. ומשמעות דורשין ליניהן ויאפשר דריה"ג פליג וס"ל דלא בעי מעת לעת ודי במקצת יום או יומיים כגון שהכו במקצת היום אם עמד גם הלילה שאחריו שהוא יומיים ואם הכתוב בחצי הלילה אם עמד גם יום שאחריו ועי' סתוריה: 4 ודחי. בש"י מגיה כי כספו הוא זהו שהיה וכו': 10 דהא מה ר"ל. בא"צ מגיה לכך נאמר, ויאפשר דלשון משונה הוא והכוונה אחת עי' מ"ס, ובש"י מפרש הא לא נאמר לא יוקם אלא למי שהוא כספו, עיין פ"ז והנהיר דף סט: ורש"י:

(ח) 13 שהוא במיתה. פ"ז, מ"א: 17 [המתכוין. המלות אבל .. שלא שבגירס' הדפ' ובכ"מ מיתרות, וכך הגיה בא"צ]: — דין הוא. בא"צ מגיה אינו דין וא"צ. ועי' ספרי ווסא דף שלג הערה כה: 18 שחבל אשה לבעל. צ"ל לא-אשר

1 אך וכו' עד סוף הפרשה] מ' ח' | המוסגר רק א והנהיר | שומעני | ז' כשומעני | או' א' ח' | או יומיים בפ"ב | כ' ח' | א' אי יומיים | ז' שומעני — 2 כשמועני | ז' כשומעני, ט' כשומעני | אך] ד' ח' | שני' ט' שנים, ובילקוט ווי"ג שני' | אזטכב כתובים | הללן] אט' ח' | יום] ט' ג' יום, ובילק' ווי"ג אין יתור זה | כיומיים] אכ' ביומים — 3 שהן] זטכב שהוא | כיום] אכ' ביום | אך] דנט' ח' | אם יום] ט' ח' | ז' שומעני | ז' כשומעני, ט' כשומעני — 4 וכו' | זטכ' ח', א וג' | זהו] ז' הוא, ד' והוא, אכ' זו היא (כ' הוא), ט' זה הוא — 5 אזטכ' יוחי | הואיל] א' ח' | א' הוא ושורו — 6 ושור וכו' | אמתו בפ"ב שוה"ס] א' ח' | אחר] ל' ג' א', ו' אחד א', ק' א', ז' אחד | במיתה] כ' מיתה | הוא וכו' | ז' על עבדו ועל אמתו הוא במיתה | מכ' והוא | ואחר] וזכ' ואחד — 7

אכ' למדתה | במיתה] כ' במתו — 8 זט' לא נחלק | אטכ' במיתה — 9 אטכ' אצ"פ — 10 נחלק וכו' | אמתו] א' ח' | כ' נחלק, ט' חלק | במיתה] ט' ח' — 11 לא יוקם] ק' ח' | הוא] ילק' ווי"ג | וכו' —

(ח) 12 ט' כי | אנשים] אכ' ג' וגר' | שיהא] מ' שג' | ט' יויד וגר' | איש] אכ' ג' על רעהו, א' ג' וג' — 13 להכות] טכ' ג' את | פ' לשונאו | אטכבם והכו' | שונאו בפ"ב] אטכבם ח' | פ' (כ"י פ"ב) חייב מיתה — 14 אטכ' את שונאו .. את אוהבו | אנשים] אכ' ג' וגר' | ואם וכו' ינצו עה"ס ש"ה] מ' ח' | א' אסון וגר' | יחיה] טכ' ג' וגר' — 15 על] ט' ח' | להכות] טכ' ג' את | והכו' | אטכ' ג' את | א' ג' נאמ' — 16 ק' בפרשה | זו] אכב' ח' | אטכ' ח', אט' אף | נתכוון] אטכ' המתכוין (א' ג' שלא) | שונאו זה] אטכ' ח' | אחר וכו' אוהבו] אט' ח' | אחר שהוא שונאו] כ' ח' — 17 דב' אבל המתכוין שלא להכות | שונאו] כ' ח' | אוהבו] כ' ח' | שיהא] ט' שהוא — 18 כ' שחבלה | ט' במיתה —

יצחק אומר, אף המתכווין להכות והכה פטור עד שיאמר לאיש פלוני אני מכה, שנאמר ויארב לו וקם עליו והכהו נפש, ומה ת"ל וכי ינצו אנשים, לפי שהוא אומר דברים יט יא ויארב כי יכה כל נפש אדב, שומע אני אף בן שמונה, ת"ל וכי ינצו אנשים, מגיד ויקרא כד יז שאינו חייב עד שיהרג בן של קיימא.

וכי ינצו אנשים. אין לי אלא אנשים, נשים מנין, היה רבי ישמעאל וכו' כדלעיל. — רבי יאשיה אומר, איש איש למה נאמר וכו', רבי יונתן אומר, אינו צריך, והלא כבר נאמר בעל הבור ישלם וכו' כדלעיל.

ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה. אבא חנין משום ר' אליעזר אומר, ונגפו אשה הרה, למה נאמר, לפי שנאמר ויצאו ילדיה, הא למדנו שהיא הרה, ומה תלמוד לומר הרה, שאם הבה על ראשה או על אחד מאיבריה, שומע אני יהא חייב, תלמוד לומר הרה, מגיד שאינו חייב עד שיכנה במקום עובריה. — דבר אחר ונגפו אשה הרה, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר כאשר ישית עליו בעל האשה, שומע אני אף על פי שאין ההריון שלו, תלמוד לומר הרה, מגיד שאינו חייב אלא לבעל ההריון. ויצאו ילדיה. מיעוט ולדות שנים, ומנין אפילו אחד, תלמוד לומר הרה, מכל מקום. — ולא יהיה אסון, באשה, ענוש יענוש, בולדות; אתה אומר

1 לאיש פלוני אני מכה] כ נשנה פעמים — 2 שנאמר כ"ה עפ"י גירס' פ, ש"ג ת"ל | והכהו נפש] אטכ ח', אט וגו' | אנשים] ד' ח' ונ' שומע — 3 ואיש וכו' | ד וכי יכה נפש אדם | שמונה] טב ג' במשמע — 4 שידרג] ט שסגר, ילק' ווינ' שיכה | א בר' | של] אטכ ח' — 5 וכי ינצו] מ ח' | ר' ישמע' | אטכ ג' אומר, מ' מ' דורש | וכו' | אב וגו', מ כו', מ כמו שנאמר למעלה בדין וכי יריבון אנשים — 6 כדלעיל | אטכמך ח' | ר' יאש' וכו' כדלעיל שוה"מ] מ ח' | א ר' יושיה | איש איש למה נא' | ט ח' | אב איש ואשה | וכו' | כ ח', א וגו', ט כו' | א"צ וכו' ישלם] ט ח' — 7 וכו' אבך ח' | ט כו' | כדלעיל] רק ו' — 8 ויצאו ילדיה] אטכמך ח' | אבא חנין] מ ח', טכ אבא חנן, אב ג' אומר | משום] מ ח', ט משם | אומר | כ"ה טלמ, וק ח' | ונגפו אשה הרה] ט מ ח' — 9 למה נא' | אטכ מה ת"ל, מ' במשמע | לפי] מ' ח' | שנאמר] אטכ ש"ה | הא למדנו] מ שומע אני, פ איני יודע | ומה ת"ל] פ א"כ למה נא' — 10 שאם וכו' הרה] מ ח' | אטכ אלא אם | על ראשה און] כ ח' | ד אחת | אכ יהיה — 11 ד שיכה | במקום] מ כנגד | עובריה] ילק' ווינ' עובריה, כ שעובריה, מ בית הריון | ונגפו אשה הרה] טמ ח' — 12 מה ת"ל] ט ח' | שומע אני] ד ח' — 13 ת"ל הרה] א ח' | חייב] א טכמך משלם, פ' ג' לבעל אחר — 14 הולדות, כ וולדות, מ ילדים | ט שאפילו — 15 ולא] אוק לא | אתה וכו' יענוש בפ"ב ע"ס שיד' מ ח' | אתה אומר] ט ח', ק אתה או אינו כן, א את א' | ונעל מלת את נקודות המחק ובשולי הגליון רשומה מלת אינו) --

כדמוכח מן התוספתא ב"ק פ"ט ה"כ ובבלי שם מב: מט. ועי' שם ברש"י וכתובות פ"ו מ"א, ובתוספתא שם איתא אף רפוי ושבתי שלא כדעת התוספות ב"ק כב ד"ה נותן יעי' בפירוש על הירוש' גויקין למור הרב ר' ישראל הלוי דף ככד ולכאורה היה אפשר לפרש ג"כ דחבל אשה היינו אם מתה האשה מאחר דאיבא דרבי קיימין דס"ל ונתת נפש תחת נפש | סנהד' ע"ט | היינו ממון ואותו ממון יורש הבעל, אבל לפי היינו מוכרחים למחוק לקמן מלות שחבל אשה לבעל וגם לשון חבל לא משמע כן: 18 ע"מ הק' וכל וכו' התשלומין. שייך לעיל שורה — קודם לכך נאמר, עיין בפירוש הג"ל ובא"צ מוחק מלות אלו לגמרי, ועיין כתובות פ"ג מ"ב: 1 לאיש פלוני וכו'. ונראה דהיינו מאי דאמר ר' ינאי דמן וארב לו וקם עליו ממעטין זורק אבן לרגו כתובות טו. וסנהד' ע"ט. אך בגמרא שם השתמשו במאמר ר' ינאי לפרש שיטת רבנן דס"ל דנתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב וע"כ הוצרכו לפרש במחצה ישראלים וכו'. אבל עקר מאמרו של ר' ינאי אפשר דלא נאמר כלל לענין זה אלא היינו דעת ר' יצחק דאינו חייב אלא באומר לפלוני אני מתכוון ור"ל בזורק לחבורה. ועיין ירושלמי סנהדרין כז ע"ב היה עומד בצד טיעה של בני גאדם וכו'. והתוספתא שבוועות פ"ג ה"ה פרט לשורק אבן בריה: 3 בן שמונה. אשגרת לשון מלעיל פ"ד היא ולא דוקא בן שמונה קאמר אלא אפילו בן ט' כ"ו שלא יצא לאויר דעולם ודלא כמו שחייב גיגור בספרו Urschrift ע' תלו דלפי ההלכה הישנה חייב אף על העוברין אדם רום בני קיימא וכי נשאר זכר להלכה זו במכילתא כאן ובבטה זו הלכו השבעים שחרגמו דאם יהיה אסון ולא יהיה אסון קאי גאולדות והחלוק הוא בין אדם הם בני קיימא או לא וכמין סעד הביא לסברתו ממה דאיתא בסנהדרין נה דלר' ישמעאל בן נח חייב על העוברין ולפי דעת רא"ג ר' ישמעאל לשיטתו דאף ישראל חייב על העובר אדם בני קיימא והחמיר בבן נח לענין זה, דחייב אף אם אינם בני קיימא, וליתא דאדריב' משם תברא דהא ר' ישמעאל סתם קאמר ומנה דישלם לרעולם אינו חייב על העוברין משא"כ בבן נח, ולפי דעת רא"ג הרי העקר חסר, ועי' בס' דרכיה של תורה לר' צ"ה פינליש, (אות קס דף ק"צ). 4 בן של קיימא. עי' פ"ה: 5 אין לי וכו'. לעיל פ"ו ועי' פ"ה: 8 אבא וכו'. ב"ק מט. בשם ראב"י ובירושלמי שם ה' ע"א בשם אבא יוסי בן חנן: 11 במקום עובריה פ"ז | שם הג': מלמד

דרכיה של תורה לר' צ"ה פינליש, (אות קס דף ק"צ). 4 בן של קיימא. עי' פ"ה: 5 אין לי וכו'. לעיל פ"ו ועי' פ"ה: 8 אבא וכו'. ב"ק מט. בשם ראב"י ובירושלמי שם ה' ע"א בשם אבא יוסי בן חנן: 11 במקום עובריה פ"ז | שם הג': מלמד

כן, או אינו אלא אסון בולדות וענוש באשה, תלמוד לומר ואם אסון יהיה, הא מה תלמוד לומר לא יהיה אסון, באשה, ענש יענש, בולדות: או לא יהיה אסון לא באשה ולא בולדות, לא אם אמרת כן, אף הוא צריך ליתן שכר חיה; הא מה תלמוד לומר לא יהיה אסון, באשה, ענוש יענש, בולדות. — ענוש יענש, ממון. אתה אומר ממון, דברים כב יט או אינו אלא מיתה, הרי אתה דן, נאמר כאן ענוש ונאמר להלן יענשו אותו, מה להלן ממון, אף כאן ממון.

כאשר ישית עליו בעל האשה. בא ללמדך הכתוב שחבל אשה לבעל ודמי וולדות לבעל וכל המחויב מיתה פטור מן התשלומין. >דבר אחר כאשר ישית עליו בעל האשה, שומע אני אע"פ שאין ההריון שלו, ת"ל הרה, מגיד שאינו משלם לא לבעל ההריון — דבר אחר כאשר ישית עליו בעל האשה, שומע אני כל שירצה, ת"ל ונתן בפלילים, מגיד שאינו משלם אלא על פי דיינין, שני ונתן בפלילים, אין פלילים אלא דיינין, שנא' ויאוּיבנו פלילים וכתוב' ואם יחטא איש לאיש ופללו אלהים. ואם אסון יהיה. אין אסון אלא מיתה, ואף על פי שאין ראיה לדבר וזכר לדבר, וקראוהו אסון; ונתת נפש תחת נפש, נפש תחת נפש הוא משלם ואינו משלם ממון תחת נפש >ד"א ונתת נפש תחת נפש, נפש הוא משלם ואינו משלם נפש וממון תחת נפש, רבי אומר, ונתת נפש תחת נפש, ממון; אתה אומר ממון או אינו אלא מיתה, הרי אתה דן, נאמר כאן השיתה ונאמר להלן השיתה, מה להלן ממון, אף כאן ממון.

שאינו חייב עד שיכה בית הריון שאם הכה על ראשה או על ידה אינו חייב אלא על מקום עוברת: 13 עמ' הקו' שאין ההריון וכו'. כגון שנשא מעוברת חברו [כ"ה פ"ו] שאם נשא אשה והיא מעוברת ונגפה אין משלם המזיק לבעלה וכו'. — לבעל ההריון. ירושלמי שם תוספתא ב"ק פ"ט ה"ב פ"ו: 14 ויצא וכו'. בא"צ מגיה ד"א לפי ש"ל ויצאו וכו': 15 מכלל מקום. מכדרשבי"י פ"ו: 1 חיה, וז"ל ושאר מפרשים, ובמ"ע פירש וכו' כמה יענש וכו' יתן לו שכר חיה הרי לא אפסידה כלום, ואין הלשון משמע כן. — שכר. מחקתי מלת דמי שבדפוס ובי גוסטאות גינהו: 4 בולדות. מכדרשבי"י, פ"ו: — ממון. פ"ו: 7 שחבל אשה לבעל. צ"ל לאשה, ע"י לעיל. 8 ד"א. בא"צ מוחק: 11 שני. במ"ע מוחק מלת שני ומחלק הדבור לשני מוחקים, וע"י בח"ג גרסת הרמב"ן וג' הפ"ו — בפלילים. וכו'. מכדרשבי"י ספרי דבר' פ' שכן ומ"ת דף ר', סנהדרין ק"א: ופ"ו כאן ורש"י: 14 וקראוהו אסון. כתובות ל: 16 וממון וכו'. נ"ל דוּוּ היא הג' הנכר' והג' נפשו בממון מוטעת, ונ' דלפי ג' הילקוט בלשון הראשון יליף דאינו יכול' לפטור עצמו בממון תחת נפש, דס"ד דהא דכתיב ולא תקחו כפר לנפש רוצח היינו דוקא במתכוין ובלשון השני יליף דאינו משלם מנפשו ונפשו תחת נפש, אלא קיפ ליה בדבריה מניה וע"י מכדרשבי"י: 17 להלן השיתה אם כפר יושת עליו

1 [כן] אטכ ח', כ במקום כן, לא יהיה אסון באשה ענוש יענש בולדות | או וכו' או שוה"ס | א ח' | אינו ק ח' | אלא | טכ ג' לא יהיה | בולדות וכו' | ט. לא באשה ולא בולדות | וענוש | כ ענוש, ג' יענש | ואם | טכ אם — 2 | לא ט ולא | באשה | ט ח' | ענש וכו' באשה | טכ ח' — 3 | ולא בולדות | ט ח' | אלא | טכ ח' | אף | א ח' | הוא | ד ח' | שכן | ד ג' דמי | כ חיה | מה | ט ח' — 4 | טל ולא | ענוש | ילק' ויני' ענוש וכן בס' | אתה או' ממון | טמ ח' — 5 | הרי אתה דן | טמ ח' | ענוש | ט ג' יענש, דכ ענוש | וענשו אותו | אט ענוש, כפ ענוש | פ | וענשו אותו מאה כסף — 7 | כאשר וכו' אלהים שיג' מ ח' | אטכ הכתוב ללמדך | טל למד | | ט פ האשה | לבעל | אטכפ לבעלה — 8 | לבעל | פ לבעלה | אכפ המתחייב | המוסגר ד ח' — 9 | בעל האשה | ט ח' | מגיד וכו' ההריון | ט ח' — 10 | בעל האשה | אט ח' | כל רמב"ן פ ג' מה — 11 | מגיד וכו' בפלילים | א ח' | וכן גם ברמב"ן | | פ למד | טפ הדינין | שני ונתן בפלילים | פ ח' | אין | אטכפ ואין | וכן ברמב"ן — 12 | פלילים | רמב"ן בפלילים | וכתוב | אטכ ואמר | אם | ד כי — 13 | אכ אם | יהיה | מ ג' באשה | מ ואין | אטכ אעפ"י — 14 | אכמפ וקרוהו | אסון | אטכמפ ג' בדרך | ונתת וכו' נפש בפ"א שוה"ס | מ נעתק למטה | פ ונתתה, כממקרי, כ ונתת נפש תחתנה נפש תחת נפש הוא משלם נפשו... ממון תחת נפש ד"א

וכו' | נפש בפ"א | ט ח' | תחת נפש | ד ח' | ת"ג הוא משלם | ט משלם תחת נפש — 15 המוסגר ח' דכ | ונתת | ט ח' | נפש הוא | ט ח' | א שהוא | נפש וממון | מ נפשו בממון — 16 רבי ארי' | כ ד"א | מ ונתת נפש תחת נפש, ר' אומר ממון | ונתת ד ח' | אתה או' ממון | טמ ח' — 17 מיתת | מ נפש ממש | מ נא' שיהא למעלה ונא' שיהא למטה | אטכ השתה... השתה | מה | אכ ג' השתה האמור | כ האומר — 18 ממון | מ ג' ודעת אחר אומר | ונתת נפש תחת נפש נפש תחת נפש הוא

עין תחת עין, ממון, אתה אומר ממון, או אינו אלא עין ממש, היה רבי ישמעאל אומר, הרי הוא אומר 'מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת', הקיש הכתוב נוקי אדם ויקרא כד כא לנוקי בהמה ונוקי בהמה לנוקי אדם, מה נוקי בהמה לתשלומין, אף נוקי אדם לתשלומין. רבי יצחק אומר, הרי הוא אומר, 'אם כופר יושת עליו, והרי דברים קל וחומר, מה שמות כא ל במקום שענש הכתוב מיתה לא ענש אלא ממון, כאן שלא ענש מיתה, דין הוא שלא יענש אלא ממון. — רבי אליעזר אומר, עין תחת עין, שומע אני בין מתכוין בין שאינו מתכוין אינו משלם אלא ממון, והרי הכתוב מוציא המתכוין לעשות בו מום שאינו משלם אלא <ממש>, שנאמר 'ואיש כי יתן מום בעמיתו, כלל, עין תחת עין, פרט, וכלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט; וכשהוא אומר 'כאשר יתן מום באדם, חור וכלל, או כלל כלל הראשון, אמרת לאו, אלא כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש, מומין הקבועין בו וראשי איברים, בגלוי ובמתכוין שאינו משלם אלא ממון, אף כל מומין הקבועין וראשי איברים, בגלוי ובמתכוין משלם ממון, תלמוד לומר 'כאשר יתן מום באדם, עד שיתכוין לעשות בו מום.

משלם ואינו משלם ממון תחת נפש, וגם נפש תחת נפש הוא משלם ואינו משלם ממון ונפש תחת נפש — 1 עין וכו' לתשלומין בפ"ב שורה ג' ט' ח' | ממון | כ' ו' וגר' | אתה אומר ממון | מ' ח' | עין | א' ח' | ר' ישמעאל כ"ה אכמפ, ד' ר' אלעזר — 2 הרי הוא אומר | ד' ח' | מכה וכו' לתשלומין | מ' מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לתשלומין אף מכה אדם לתשלומין | מכה | פ' ומכה, כמקרא | ומכה | כ' מכה | פ' מקיש | הכתוב | אכמפ' ח' | אכ בהמה... אדם, אדם... בהמה — 3 ד' ומה | אכמפ' בתשלומין... בתשלומין — 4 עליון | א' ח' וגר' | מה | ט' ומה, אטכ' ג' אס — 5 הכתוב | אטכמ' ח' | אכ וכאן | כ' נענש | מ' אינו דין — 6 אטכ' נענש | ר' אליעזר | כ"ה אטכמ, ד' ר' יצחק | עין בפ"ב | כ' ג' וגר', מ' ג' ממש ומתחיל שוב דבור חדש: עין תחת עין שן תחת שן כו"ה תחת כו"ה | מ' במתכוין | טמ שאין — 7 אינו | מ' ח', ט' אין | אלא | מ' ח' | והרי | מ' ח', הרי | הכתוב וכו' ממש | מ' ח' | שן | מ' ח' | מ' מוצא את | כ' שאין — 8 ממש | כ"ה אכ' שג' ממון, ק' הרי הכרוב מוציא | א' מום וגר' | כ' בעמיתו וגר' | כלל | כ' ח' ונרשם כ"ג | עת' | אכמ' ג' שן תחת שן וגר' (מ' ח') — 9 כלל וכו' וכשהוא | מ' ח' | טכ פרט וכלל | אט' כשהוא אר' | כ' מום וגר' | באדם | מ' ג' כן יתן בו — 10 או וכו' אלא | מ' ח' | אטכ' אי כלל בכלל | כ' וילק' ווינ' כלל | כ' ל"א לאו | אין | אכ אין | אלא | א' ח' — 11 טכ לומר מה | אטכמפ' קבועין | בו | אטכמפ' ח' | ט' ובגלוי | כ' ומתכוין | שאינו וכו' ממון | פ' ח' | שאינו | מ' ח' | ט' שאין — 12 אלא | מ' ח' | אף וכו' ממון | טכ ח' | אף כל | א' אף אין לי | אכמ' מומין קבועין | מ' קבועים | א' בגלוי | א' שאינו משלם אלא ממון — 13 ת"ל | מ' לכך נאמר | באדם | אטכמ' ח' —

ונתן פדיון נפשו. ובבלי סנהדרין ע"ט. הג' נאמרה גרנינה למטה ונאמרה גרנינה למעלה ר"ל גבי וגרין בפלילים ורבי לשיטתיה דס"ל דנתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור, ע"י בבלי שם וירושל' כו ע"א: 2 מכה בהמה וכו'. ע"י ת"כ אמור פרק כ' ח"ז וב"ק פג: ויע' ג' המ"ח ונראה לתקן הנוסחא מפני קרשית הגמ', ובאמת ההקש קשה להבין בין אם נאמר דמכה אדם מיירי בחבל באביו ואמר, בין אם מפרש דמיירי באדם בעלמא שהרגו ע"פ וואו קטלא כתיב וע'י' בסהרת"ה לת"כ שם שהסביר הדבר וכתב דעקר הלמוד הוא מדכפ"ל דין מכה בהמה והפסיק ע"י הכרוב ומכה נפש בהמה ישלמנה בין דיני מכה אדם ודורש דלכך הפסיק לומר דבהמה אף מכה נפשה די בממון ובאדם אם נתן בו מום ישלם, ג"כ מומי. — ונוקי בהמה לנוקי אדם. בא"צ מוחק אלו המלות וכן בפ"ז לתנייה, ובאמת דאינו אלא אשגרה: 8 ממש. כן תתני ע"פ ג' כ"י' ולפ"ז הענין מובן ור"א ס"ל דבמתכוין עין תחת עין ממש ובאינו מתכוין משלם ממון, וכן סובר ר"א להדיא בבבית' שהביאו בבבלי ב"ק פד'. ומאחר שהיה רחוק בעיניהם לומר דר"א חולק על כל התנאים שם, פירש בה דר"ל דאין בנינוק אלא במוק אבא הלשון לא משמע כן וע'י' ג' המ"ח דגורס בתחלה ר"א אומר עין תחת עין ממש וכן משמע מן הפ"ז שהיה לפניו גרס' משונה מנוסחא הישנה כי אחר שהביא דר' ישמעאל לילף, דמה נוקי בהמה ברושלומוין אף נוקי אדם בתשלומין, כותב בזה"ל ואת' והא כתיב ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו, ינתן בו ממש, ר' אליעזר אומר הואיל ונתכוין לתת בו מום אינו משלם ממון אלא נוק ינתן בו ממש, ע"כ, הרי כדברנו, ואע"פ הלשון שלפנינו צריך רזקון דלכאורה היה ראוי להויר' להפך, שומע אני בין מתכוין בין שאינו מתכוין אינו משלם אלא ממש והרי הכתוב מוציא את שאינו מתכוין לעשות בו מום שאינו משלם אלא ממון שני וכו' כלומר דבא הכתוב דפר' אמור ומיעט את שאינו מתכוין, אבל לפי הגרסא שלפנינו משמע דס"ל דעין רחוקה עין היינו ממון, ומיירי באינו מתכוין וקשה דמנא ליה לפרש כן, ועוד דהרי הוא סותר את עצמו דמצד הסברא היינו אומרים דאף שאינו מתכוין אינו משלם אלא ממש, ומפס' דפ' אמור הוא דילף דמשלם ממון, ע"כ נראה יותר דהלשון בתחלה אינו מדוקדק או דצ"ל והרי הכתוב מוציא את שאינו מתכוין ל'עשור וכו' שאינו משלם אלא ממון, והגר"א מגיה ר"י אר' עין תחת עין וכלל ובמתכוין משלם ממון שומע אני עד שיתכוין לעשות בו מום, שאינו מתכוין מנין ת"ל עין תחת עין, הא בין מתכוין בין שאינו מתכוין משלם ממון: 11 שאינו וכו'. צ"ל אלא ממש אף כל מומין וכו' ובמתכוין אינו משלם אלא ממש: 13 ת"ל

למה נאמר לפי שנה' ואיש כי וכו' אף כל מומין הקבועין ור"א ובגלוי ובמתכוין משלם ממון שומע אני עד שיתכוין לעשות בו מום, שאינו מתכוין מנין ת"ל עין תחת עין, הא בין מתכוין בין שאינו מתכוין משלם ממון: 11 שאינו וכו'. צ"ל אלא ממש אף כל מומין וכו' ובמתכוין אינו משלם אלא ממש: 13 ת"ל

כֹּוֹיָה תַּחַת כֹּוִיָּה. אִם תֹּאמַר שֶׁפָּעַצוּ וְהוֹצִיָא אֶת דָּמוֹ, וְהִלָּא כִּבְר נֹאמַר
פָּעַצ תַּחַת פָּעַצ; אִם תֹּאמַר שֶׁעָשָׂה בּו חֲבוּרָה, וְהִלָּא כִּבְר נֹאמַר חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה;
וּמָה תִּלְמֹד לֹמַר כֹּוִיָּה תַּחַת כֹּוִיָּה, אֵלָּא כּוּוֹאוּ עַל צִיפְרֵנוּ וְעַל כֶּף רִגְלוֹ וְלֹא רֶשֶׁם בּו,
טַעֲנוּ אֲבָנִים וְצִיעֲרוּ, הִטִּיל שֶׁלֵּג עַל רֹאשׁוֹ וְצִנְנוּ, הִרִי זֶה נוֹתֵן לוֹ דָּמִי צַעֲרוּ; אֲבָל אִם
1 הִיָּה מְרוּכָךְ, מַעֲדוֹן, מַפּוֹנֵק, כֹּל שֶׁכֵּן שֶׁכִּפּוֹל בּו צַעֲרוּ, זֶהוּ הַצַּעַר הָאִמּוֹר בְּתוֹרָה – כֹּוִיָּה
תַּחַת כֹּוִיָּה.

פרשה ט

וְכִי יִכָּה אִישׁ אֶת עֵין עֵבְדּוֹ, לְמָה נֹאמְרָא, לְפִי שֶׁהוּא אוֹמַר ^ולְעוֹלָם בְּהֵם תַּעֲבֹדוּ,
שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֶף הַפִּיל אֶת שְׁנוֹ וְסִמָּא אֶת עֵינוֹ, תִּלְמֹד לֹמַר וְכִי יִכָּה אִישׁ אֶת עֵין
עֵבְדּוֹ וְגו' וְאִם שֶׁן עֵבְדּוֹ וְגו', וְהִרִי הַכְּתוּב מוֹצִיא עֵבֶד כִּנְעָנִי מִכִּלְכָּל לְהַחֲמִיר עָלָיו שֶׁהוּא
יֹוצֵא בְּרֵאשִׁי אֵיבָרִים, לִכְךָ נֹאמְרָה פֶּרֶשָׁה זוֹ.

וְכִי יִכָּה אִישׁ, אִשָּׁה מִנִּין, הִיָּה רַבִּי יִשְׁמַעֲלָל אוֹמַר וְכִי, רַבִּי יִאֲשִׁיָּה אוֹמַר
אִישׁ וְאִשָּׁה לְמָה נֹאמַר וְכִי, רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמַר, וְהִלָּא כִּבְר נֹאמַר בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלֵם וְכִי,
בְּדִלְעִיל.

אֶת עֵין עֵבְדּוֹ אוֹ אֶת עֵין אִמָּתוֹ, לְחִיִּיב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי
עַצְמוֹ; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמַר, בִּכְנַעֲנִי הַכְּתוּב מְדַבֵּר, אֵתָּה אוֹמַר בִּכְנַעֲנִי אוֹ אֵינוֹ אֵלָּא בְּעַבְרִי,
תִּלְמֹד לֹמַר ^ומֵהֶם תִּקְנוּ עֵבֶד וְאִמָּה.

שם שם מד

וְכִי עֵין גִּר' הַמִּיָּח דְּגִר' לִכְךָ נֹאמַר כֹּאשֶׁר, וְלִפִּי הִג' שֶׁלִּפְנֵינוּ אִפְשָׁר דְּצִ"ל יִכּוֹל אִיךָ שֶׁזֶּינּוּ מִתְּכֻבִּין – כֹּאשֶׁר יִתֵּן וְכִי. וְאֵעִיג דְּכִבְר אִפִּיקָתִיָּה לְכִלְכָּל בְּתֵרָא הָא גְמִי שְׁמַעֲיָן מִנָּה, וְאוּלִי צִ"ל כֹּאשֶׁר עָשָׂה כֵן יַעֲשֶׂה לוֹ, מִס' וְסִ"ל דְּקָרָא זֶה מוֹרָה עַל מִתְּכֻבִּין דְּכִמּוּ דְּכֵן יַעֲשֶׂה לוֹ וְדֹא בְּמִתְּכֻבִּין אִף הוּא גִיכ בְּמִתְּכֻבִּין וְעִי כֹל הַעֲנִין בִּ"ק פִּ"ג: וְפִי' וִירוּשְׁלַמִּי ר' ע'ב מְגִילָת תַּעֲנִית: 4 אֲבָל אִם, בִּאֲצ' מִיָּה וְאִם וְכִיָּה בִּפִּי: 5 זֶהוּ צַעַר וְכִי. יִירוּשְׁלַמִּי בִּ"ק ו' ע'ב וּבִבְבִלִּי פִד': מִבֵּיא בְּרִייתָא שֶׁנִּחְלָקוּ בֵּה רַבִּי וְבֵן עֻזַּי דְּרַבִּי אוֹמַר כִּוִּירָה נֹאמְרָה תַּחֲלָה וְבֵן עֻזַּי אוֹמַר חֲבוּרָה נֹאמְרָה תַּחֲלָה וְטַרְחָה שֶׁם לִבֵּא – עֲנִין פְּלוּגְתָּהֶם רִבָּא וְרַב פֶּפֶא אֲבָל בֵּין לִרְבָּא בֵּין לִר' פֶּפֶא עֲדִיין לֹא נִדַּע פְּתֻרָן הַמְּלוֹת נֹאמְרָה תַּחֲלָה דְּהִרִי בּוּדָאִי לֹא פְּלִיגִי מֵה נֹאמַר תַּחֲלָה בְּתוֹרָה, וְלֹא רֵאשִׁית לֵאחֹד מִן הַמְּפִרְשִׁים שֶׁהִרְזִעוּר בּוֹה וְנִרְאָה כִּי הוֹרָאֵת הַמְּלוֹת נֹאמַר תַּחֲלָה כֹּאן כִּמּוּ לִקְמֵן פִּסִּי גְבִי וְנִקְרַב בְּרִי"ב אֵל אֱלֹהִים שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ ר' יוֹנָתָן בִּלְשׁוֹן זֶה וְאוֹמַר הָרֵאשׁוֹן תַּחֲלָה נֹאמַר וְאִין דּוֹרְשִׁין תַּחֲלוֹת, וְכֵן דַּעַת רַבִּי דְּכוּרִיָּה בְּעִיב נִכְחָבָה מֵאִינוּ טַעַם וְאִין לְמִדִּין מִמֶּנָּה, וְבֵן עֻזַּי סוֹבֵר דְּחֲבוּרָה נִכְרָבָה לְצוּרֵךְ וְאִין לְמִדִּין מִמֶּנָּה, אֲבָל לְעִדֵּן מֵה נִחְלָק וְטַעַם פְּלוּגְתָּהֶם עֲדִיין צָרִיךְ בֹּאֵר, וְעִיין מְכַרְשֶׁב"י נפ"ו וְרִשִׁי וְרִאשִׁי ע':

(ט) 9 לְדַחֲמִיר עָלָיו, עַל הָאֲדוֹן שִׁיֵּצֵא לְחִירוֹתָא, מִשְׁאֲכִי בֵּבן חוֹרִין שְׁאִינוּ מְשִׁלְכִי לֹא אֵלָּא דָּמִי עֵינוּ וְשִׁנּוּ, וְג' הִלֵּק לְהַקֵּל עָלָיו וְקָאִי עַל הָעֵבֶד וְהַגִּירָא (כ"י סִתְהוּרָה) מִחֻק מְלוֹת לְהַחֲמִיר עָלָיו: 11 הִיָּה ר' יִשְׁמַעֲלָל וְכִי, עִיין קִיעֵל פִּי: 16 תִּלְ וְכִי. הַגִּירָא מְגִיָּה תִלְ עֵבֶד וְאִמָּתוֹ, וְלִי נִרְאָה דָּגָם כֹּאן צִ"ל תִּלְ עֵבֶד וְאִמָּה, עִי' לִעֵיל פִּי: 1

1 א וְאִם | שֶׁפָּעַצוּ מִשְׁכּוּאוֹ | א וְיוֹצִיא | אֵת | אֵטֵכ ח' | דְּמוֹ | ד מוֹחוֹ – 2 אֵטֵכֵם וְאִם | בּוֹ | ט כֵן | וְבִילֵק' וְיִינ' | בּו – 3 אֵטֵכֵם כּוּאוֹ | צַפְרֵנוּ וְעַל | אֵטֵכֵם ח', מ עַל כֶּף רִגְלוֹ אִי עַל צַפְרֵנוּ | כֶּף | ד ח' | פ רִגְל | פ וְלֹא עָשָׂה בּו רֹשֶׁם – 4 ט הִטִּיל עָלָיו שֶׁלֵּג וְצִנְנוּ עַל רֹאשׁוֹ וְצִיעֲרוּ | שֶׁלֵּג | א ב' בְּטַעוֹת וְצוּנִין עַל שֶׁלֵּג | ה"ז | מ הִרִי הוּא | אֲבָל פ ח' | אִם | אֵכָה, פ וְאִם – 5 הִיָּה | ט ח' | מְרוּכָךְ | פ ח' | אֵטֵכֵם וְמַעֲדוֹן | מ מַעֲדוֹן | וּמַפּוֹנֵק, פ מַפּוֹנֵק וּמַעֲדוֹן | שֶׁכִּפּוֹל בּוֹ | אֵטֵכֵם ח' | צַעֲרוּ | פ שֶׁצַּעֲרוּ, א צִיעֲרוּ, כִּמּוּפ ב' מְכּוּפֵל, ט מִסְפָּל | יֵלֵק' וְיִינ' מְטוּפֵל, א מְכּוּפֵר | זֶהוּ וְכִי | פ ח' | אֵכֵכ זֶה הוּא, מ וְזֶהוּ –

(ט) יִכָּה ט ח' | וְבִילֵק' וְיִינ' | יִשְׁנ' | | עֵבֶדוֹ | אֵטֵכ ב' וְגִר' | לְמָה | מ ח' | נֹאמְרָא | אֵכֵכ נֹא', ט אֵמַר, ל נֹאמַר, מ נֹאמְרָה; אֵטֵכ ב' פֶּרֶשָׁה זוֹ, מ ב' זֹאת הַפֶּרֶשָׁה | שֶׁהוּא אוֹמַר | מ ח' | וְג' שֶׁעֵבֶד כִּנְעָנִי מְדַבֵּר שֶׁנִּי מֵהֶם תִּקְנוּ עֵבֶד וְאִמָּה וְעִלְיָהֶם נֹאמְרָא | לְעוֹלָם בְּרֵאשִׁי לְרַעֲבֹדוֹ | אֵטֵכֵם ח' | וְהוּבֹא תַּחֲלָת הַכְּתוֹרָה וְהַתְּנַחֲלָתָם אִתָּם | טַמָּא אוֹתָם | לִבְנִיכֶם | טַמָּא ח'. טַב ב' וְגִר – 8 אִיךָ | אֵכֵכ אִפִּי, טַמָּא אִפִּילוֹ – 9 עֵבֶדוֹ | ל ב' אוֹ אֶת עֵין אִמָּתוֹ | וְגִר וְכִי | וְגִר' | כִּיָּה הִג' אֵטֵכ, דִּמ ח', וְכִי וְאֶת שֶׁן אִמָּתוֹ | וְהִרִין | מ הִרִי | וְכִי כִמּוּפ | מ מוֹצִיא | עֵבֶד | מ ח', ד עֵבֶדוֹ | כִּנְעָנִי | כ עֵבֶר | ט מְכַלֵּל | לְהַחֲמִיר | ט לְהַקֵּל | שֶׁהוּא | אֵמַר | שִׁירָא, כִּכ שֶׁהוּ – 10 לִכְךָ וְכִי זֶה | מ ח' | אֵל נֹא', טַב נֹאמַר | זֶה |

כ ח' – 11 וְכִי וְכִי וְאִמָּה שִׁטָּן | מ ח' | אִישׁ | ט ב' אֶת עֵין עֵבֶדוֹ, אֵטֵכ ב' אִין לִי אֵלָּא אִישׁ | וְכִי | אֵטֵכ וְגִר' | אוֹמַר | א ח' – 12 אִישׁ וְאִשָּׁה | לִינ' | ט ח', | נֹאמַר | אֵכֵכ ב' לְפִי שֶׁהוּא אוֹמַר וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר וְגִר' | א ח' | | רִי אוֹי' | אֵטֵכ ב' אִינוּ צָרִיךְ, ט וְכִי, | וְהִלָּא וְכִי | צִמוּ שִׁטָּן | ט ח' | וְכִי | אֵכֵכ וְגִר' – 13 כְּדִלְעִיל | רָק וְל – 15 ט ר' אֱלִיעֶזֶר | אֵתָּה אִי כִּנְעָנִי | ט ח' | | בִּכְנַעֲנִי | אֵכֵכ ב' הַכִּיָּם | אִי | כ ב' מְדַבֵּר – 16 כ תִּקְנוּ –

את עין עבדו, שומע אני אפילו העלת חורור, תלמוד לומר ושחתה, לא אמרתי אלא מכה שיש בה השחתה; מכאן אמרו טפח על עינו וסיממה, על אונו וחרשו, הרי זה יוצא בן חורין, כנגד עינו ואינו רואה, כנגד אונו ואינו שומע, הרי זה אינו יוצא בן חורין, דברי רבי חנינא בן גמליאל, שנאמר וכי יכה איש, עד שיעשה מעשה; הפיל שתי שיניו כאחת, סימא שתי עיניו כאחת, הרי זה יוצא בן חורין ואינו נוטל כלום, תלמוד לומר עין עין שן שן, זו אחר זו, יוצא על הראשונה ונוטל נזקי שנייה, תלמוד לומר תחת עינו תחת שנו.

לחפשי י של חנו, שומע אני יכתוב לו גט שחרור, תלמוד לומר תחת עינו. רבי אליעזר אומר נאמר כאן שילוח ונאמר להלן שילוח, מה להלן גט אף כאן גט; אין לי אלא שיכול להשתלח, שאינו יכול להשתלח מנין, תלמוד לומר לחפשי י שלחנו תחת עינו, מכל מקום. רבי ישמעאל אומר, הואיל ואמרה תורה במשלח ואמרה במשתלח, אם למדת על משלח שאינו משלח אלא מי שהוא גדול, יכול אף המשתלח לא יהא משתלח אלא גדול, תלמוד לומר לחפשי י שלחנו תחת עינו, מכל מקום.

אם שן עבדו וגו', שומע אני אפילו הפיל שן של חלב, תלמוד לומר העין, מה העין שאינה יכולה לחזור אף השן שאינה יכולה לחזור. אין לי אלא השן והעין מיוחדות, שאר כל ראשי איברים מנין, הרי אתה אומר ודן בנין אב מבין שניהם, לא הרי השן כהרי העין, ולא הרי העין כהרי השן, הצד השווה שבהן שהם מומין קבועין וראשי איברים ובגלוי ובמתכוין שאינן יכולין לחזור יוצא עליהם בן חורין, אף כל ראשי

1 עבדו] כ' ג' וגר' | ול העלה, מ' העלתה | ילקי' וויגי' חורורו (י), ד' ירוד — 2 אטכ כדי השחתה | מכאן וכי מעשה שיד' מ' ח' | ד' על אונו וחרשו על עינו וסימא אותו | א וסיממה, כ' וסיממה — 3 ק' יוציא | ב"ח] כ' כ' כלום, פ' בו לחירות, ה"ז] ד' ח' — 4 ב"ח] פ' לחירות | אכ' דר' חנניה, פ' ח' | שני' ט' ח' | פ' עד שנעשה בו מעשה — 5 אכ' והפיל | ט' שני | ט' כאחד | אטמ וסימא, כ' וסימא | ד' שני | ט' כאחד | ה"ז] מ' ח' | ב"ח] מ' לחירות — 6 ת"ל] מ' שני | דטמ עין תחת עין שן תחת שן | זא"ז] מ' בזה אחר זה | על הראשונה] פ' ג' לחירות | ול נזק | ד' על השנייה | ת"ל] מ' שני — 7 תחת] כ' ח' — 8 ישלחנו] מ' ג' תחת שנו | לן א' ח' | ת"ל וכי מנין שין] מ' ח' — 9 שילוח] ט' ג' וכי | ונאמר וכי גט בפ"ב] ט' ח' | מה] אכ' ג' שילוח האמור | פ' בגט וכן בס' | אף] אכ' ג' שילוח האמור — 10 שיכול] אכ' שהוא יכול | ת"ל] ט' ח' — 11 תחת עינו] מ' ח' | ד' ח' שני | ר"י' וכי עד סוף הפרשה] מ' ח' | ואמרה בפ"ב] כ' ח' | ונאמר, א' ג' תורה — 12 במשתלח] כ' ח' | יכול] אט' ח' | המשתלח] א' המשלח — 13 אלא א' טכ' ג' מי שהוא — 14 אם שן עבדו וגר] דט' ח' | ככמקרא ואם | שומע וכי מ"מ עת"ס שורה ד] ט' ח' | א אפי' שהפיל | שן א' ח' | כ' של | העין] פ' עינו — 15 העין] אכ' עין | יפק לחחור, וכן בס' | אף וכי לחזור] א' ח' | השן] פ' שינו | כ' מיוחדת — 16 א' ושאר | ראשן] ד' ח' | אכ' אהד דן | א שתיקן — 17 שהם] אכ' ח' | כ' ראשי — 18 אכ' בגלוי | שאינן יכולין לחזור] אכ' ח' |

1 חורור. לזבן שבעין, ונשנה בין מומי בכור, בכורות פ"ז מ"ג: 2 מכאן וכי. הגר"א מגיה יכול אפילו לא עשה בו מעשה, ת"ל וכי יכה, מכאן אמרו וכי ומוחק לקמן מן דברי ר"ח עד מעשה, ולישב הגרסא שלפנינו אפשר לומר דרך מפני הדמיון שביניהם קושר שני הענינים אע"ג דאינם שוים לגמרי, וא"כ אין תימא אכ"כ עקר הלמוד כאן מן ושחתה וז"ס מן וכי יכה דיליק מניה דצריך לעשות מעשה בגוף העין, ועי' מכדרשבי' ותוספתא ב"ק פ"ט ה"כ קדושין כד: ב"ק צא. ותוספ' ד"ה לא, ועיין פ"ז: 3 כנגד וכי. עי' ג' כ"ימ: 4 שני. בילקוט לא גרס מלת שני' ולפ"ז משמע דמלתא באפי נפשה היא אבל אי אפשר לגרוס כן: 6 ת"ל יין וכי. הנוס' הישנה ת"ל עין תחת עין שן תחת שן מחק בא"צ, ובזו"ר דמה ענין עין תחת עין לכאן, ופי' המ"ע דחוק, אבל לפי הג' שבפנים שהיא ג' כ"ימ א"ש, וכפל מלת עין דורש דהוה ליה למכתב וכי יכה איש את עין עבדו או אמתו וכן גבי שן ויליק מנה דאפילו שריי עיניו או שתי שיניו בבת אחת יוצא לחירות ואינו נוטל כלום: — ונוטל נזקי וכי. גיטין מב: ירוש' שם מה ע"ז, פ"ז — ר"ל. בא"צ מגיה מניין ת"ל, וא"צ, ועי' בח"ג: 9 להלן גבי אשה. ועי' קדוש' כד: ירוש' גיטין מה ע"ז: 10 שאינו יכול להשתלח. כגון קטן א"ג כולל ג"כ זקן וחולה, וזה החלוק שבין ת"ק ור' ישמעאל דמרבא בפרטות קטן ועיין לקמן: 11 ר' ישמעאל אומר וכי. אע"ג דיש לרש הג' שלפנינו, רגלים לדבר כי מלות ר' ישמעאל נשמעו כשנחברו למלתא לכאן עי' עה"ס שיה, ולפ"ז אפשר דצ"ל שהיה בדין הואיל וכי' אבל אפשר דכל המאמר הואיל וכי' עד תחת עינו הוא גליון ונכ"ס בפנים, והגר"א מגיה שאינו יכול להשתלח מנין שיכול הואיל וכי' ומה שבנתיים מוחק, אבל אין סגנון הלשון יפה: 12 שדוהא גדול. דהא וכי יכה איש כתי', ור', ועי' מכדרשבי': 14 אם שן וכי. כן הלשון על פי כ"ימ וכי' בפ"ז וכן הגיה במ"ע: 18 ובגלוי ובמתכוין. הגר"א מוחק מלת ובמתכוין ובמ"ע מגיה שאינן יכולין

איברים שאני יכולין לחזור יוצא עליהן בן חורין. לחפשי ישרחנו, שומע אני יכתוב לו גט שחרור, תיל ישרחנו, נאמר כאן שילוח ונאמר להלן שילוח, ואין לי אלא שיכול להשתלח, שאני יכול להשתלח מנין, תלמוד לומר לחפשי ישרחנו, מכל מקום.

רבי ישמעאל אומר, עבד כנעני אין לו פדיון לעולם ואינו יוצא אלא לרצון רבו שנאמר והתנחלתם אותם. — לפי דרכנו למדנו שעבד כנעני כשרה אחווה לעולם, אבל אם היה רבו רודחו והפיל את שנו וסמא את עינו או אחד מאיבריו שהם ראשין וגולוים, הרי זה קונה עצמו ביסורין. והרי דברים קל וחומר, מה אם מידי בשר ודם קנה עצמו ביסורין, ק"ו מידי שמים, וכן הוא אומר יסורי יח ולמות לא נתנני. ויקרא כה מו תהלים קיח יח

פרשה י

וכי יגח שור איש. אף השור היה בכלל שנאמר והמית איש או אשה, והרי הכתוב מוציא מכללו להחמיר עליו שיהא בסקילה, לכך נאמ' בפרשה זו. וכי יגח שור. אין לי אלא שור, מנין לעשות כל בהמה כשור הריני דן, נאמר כאן שור ונאמר להלן שור, מה שור האמור בסיני עשה בו כל בהמה כשור, אף שור האמור כאן דין הוא שנעשה בו כל בהמה כשור. ומנין לעשות כל המיתות כנגיחה, הרי אתה דן, הואיל ומועד בכקילה ותם בסקילה, אם למדת על המועד שעשה בו

לחזור ובגלוי ובמרתון ובפ"ז חסרין המלות שאינן יכולין לחזור: 1 יוצא עליהן בן חורין. מכדשב"י קדושין כד. — לחפשי וכי. בא"צ מוחק מכאן עד מכל מקום לפי שכבר איתא לעיל, אבל א"צ, כי דרכו של המסדר לכפול הדורות אצל הפסוקים הראוים ע"י לעיל פ"ה ד"א כאשר ישית עליו בעל האשה וכן כאן חזר ודורש האמור לעיל גבי עין אצל של. וצריך להגיה כדלעיל, ועיין מ"ע: 5 ר' ישמעאל וכו' ג' הפ"ז ר' שמעון וכן ילקט תהלים תתע"ה ועי' ברכות ה'.

(י) 10 בכלל שני' והזמיר וכו'. בא"צ מגיה בכלל שני' מכה איש ומת וכן הגיה בז"ר ווי"ב ושי' וכ"ה במ"ה, ויש לפקפק בהגהה זו דמנא לן לכלול שור שאינו בר דעת בקרא המדבר באדם שהוא בר דעת, ע"כ דעתי נוטה יותר דיש להגיה בסוף, ואולי צ"ל להחמיר עליו ולהקל עליו, להחמיר עליו שיהא בסקילה ולהקל עליו שיהא פטור מן הכופר, כלומר לענין מיתה אין חילוק בין תם למועד, ולא הוציאו הכתוב אלא לדרקל ע"כ שיהא פטור מן הכופר, ולהחמיר עליו היינו להשמיענו דאף שהוא פטור מן הכופר חייב מירצה, ובמ"ע פיר' דמקשה דלמה רזליידו הכתוב בשור ולא הוה ליה למתלי אלא בבעלים ולומר כי יהיה ל"איש שור גנח והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש אן אשה השור יסקל ולא יאכל את בשרו וגם בעליו יומת, ומתוך כך הכתוב לדמדנו דאין דסקילה כדי להפסיד ולעונשו אלא להחמיר על השור עצמו שיהא בסקילה אפי' אין לו בעלים, ומשום הכי לא כתיב שור איש כדלקמן בפ' וכי יגוף וכו', ולא הבינוהו, שהרי אלו היה כתיב כדקאמר לא הוה ידעין דגם שור רזב בסקילה: 13 להלן שור. דבר' ה יד בדברות השניות. — כל בהמה כשור. מכדשב"י תוספתא ב"ק פ"ז הי"ח בבלי שם נד: סנהדרין פ"א מ"ד קדושין כד: פ"ז ורש"י: 15 המועד שעשה וכו'. דגביה

אף וכו' ב"ח] אכב' ח', פ אף כל כיוצא בהן, אכ' ג' או אפילו חתך הימנו בשר ת"ל השן והעין מיוחדות (כ מיוחדות מיוחדות) מומין קבועין וראשי (כ ראשי) איברים בגלוי ובמתכוין שאין יכולין (א שאינה יכולה) לחזור יוצא עליהן אף אין לי אלא מומין קבועין ראשי איברים בגלוי ובמתכוין שאינן יכולין לחזור יוצא (א ח') ע"הן בן חורין — 1 שומע אני ד' ח' — 2 ת"ל ישרחנו אכ' ח' | שילוח] אכ' ג' וגר' ונא' להלן שילוח] אכ' ח' | א אין לי — 3 מנין] א ח' | ישרחנו] כ' ג' תחת שינו — 6 רבן ד' ח' | אותם] א ג' וגר', כ' ג' לבניכם וגר' | ד ולפי' כנעני] ק' ג' יוצא (י) — 7 את בפ"א א ח' | אכ' וסימה | מאיבריו וכו' | אטב מכל ראשי איברים (ט האיברים) גלויים בו (ט כן, ילק' ווי"ג ח') — 8 ק מיתורין | מה] אכ' ח', ט ומה | ודם] א טכ' ג' אדם — 9 אטב קונה, א' ג' את | מה] א ח', כ ג' וגר' ולמות וכו' כ"ה אטב —

(י) 10 ל את איש, כמקרא | איש] אטב ח', פ ג' או אשה | השור] מ שור | מ בכלל ומכה איש ומת | והרי] מ ח' — 11 מ והכתר' הוציאו | א שיהיה | טכך נאמר, למ נאמרה, | בפרשה] כ"ה וק, אטבכל' פרשה | זו] אכ' ח' — 12 וכי וכו' בנהרגים עה"ס שית' | מ ח' | אכ' ומנין | ט בהמה | אטב הרי אני — 13 אכפ' ונאמ' בסיני שור | בו] ט דין | אכ' הברכה — 14 האמור] אטב שנאמר | דין רומא] פ ח' | שנעשה] ט שעשה, פ עשה | בו] דט ח' | כל] אטב את | אטבכ' הבהמה | לעשות] פ לרבות | ט כנגיחה — 15 אט הרי אני דן | המועד] אטב מועד —

כל המיתות כנגיחה, אף התם נעשה כל המיתות כנגיחה; לא, אם אמרת במועד שכן משלם את הכופר, תאמר בתם שאינו משלם את הכופר, שאין תלמוד לומר והמית איש או אשה אלא להקיש ולדון גזירה שוה, נאמר כאן איש או אשה ונאמר להלן איש או אשה, מה להלן עשה כל המיתות כנגיחה, אף כאן דין הוא שנעשה כל המיתות כנגיחה. ומנין לעשות הקטנים כגדולים הריני דן הואיל ותם בסקילה ומועד בסקילה, אם למדת על מועד שעשה בו קטנים כגדולים, אף התם נעשה בו קטנים כגדולים; לא, אם אמרת במועד שמשלם את הכופר, לפיכך עשה בו את הקטנים כגדולים, תאמר בתם שאינו משלם את הכופר, שנעשה בו קטנים כגדולים, תלמוד לומר או בן יגח וגו' <שאינ תל>, אלא מופנה להקיש ולדון גזירה שוה, נאמר כאן יגח ונאמר להלן יגח, מה להלן עשה בו קטנים כגדולים, אף כאן עשה בו קטנים כגדולים. ר' שמעון בן יוחאי אומר למה נאמר, עד שלא יאמר יש לי בדין, ומה אם במקום שלא עשה בו קטנים כגדולים בהורגין, עשה בו קטנים כגדולים בנהרגין, מקום שעשה קטנים כגדולים בהורגין, אינו דין שנעשה קטנים כגדולים בנהרגין; לא, אם אמרת להלן עשה שאינו מתכוין כמתכוין בנוזקין, לפיכך עשה בו קטנים כגדולים בנהרגין, תאמר כאן שלא עשה בו שאינו מתכוין כמתכוין שנעשה בו קטנים כגדולים בנהרגין, תלמוד לומר או בן יגח או בת יגח, מופנה להקיש ולדון גזירה שוה, נאמר כאן יגח ונאמר להלן יגח, <מה להלן עשה בו קטנים כגדולים בנהרגים, אף כאן דין הוא שנעשה בו קטנים כגדולים בנהרגים>.

1 סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו. למה נאמר, ממשמע שנא' 2 סקול יסקל השור, איני יודע שבשרו אסור באכילה, מה תלמוד לומר לא יאכל את

1 אף וכו' כנגיחה א' ח' | פ' תם | נעשה | פ' עשה, טכפ' ג' בו | שכן | אטכ שהוא — 2 הכופר בפ'א | אכ לפיכך עשה (א עושה) בו כל המיתות כנגיחה | הכופר בפ'ב | ט ג' תל איש או אשה, אכ ג' לפיכך נעשה בו כל המיתות כנגיחה (א ג' איש או אשה) | שאין תל' א' ח' | והמית איש או אשה | ט ח' — 3 אלא | כ ח' | אכ לדון | נאמר וכו' אשה | ט ח' — 4 עשה | א ח', ט ג' בו, כ ג' בה | כ מיתות וכן בס' | ט בנגיחה וכן בס' | דין הוא שנעשה | א ח' | שנעשה | טכ ג' בהן — 5 לעשות | אכ ג' כל | ט פ' קטנים | הריגין | אט הרי אני, כ הרי את | אטכ ומועד בסקילה ותם בסקילה — 6 אכ שיעשה | בו | אט ח' | אף

ל'א כתיב אלא והמית איש או אשה: 2 שאין וכו', בא"צ מגיה ת"ל והמית איש או אשה שאין תל' איש או אשה אלא להקיש וכו' ועי' ג' הילקוט: 4 דין וכו', פ"ז: 8 רג"ל או בן וכו'. והיה לו לומר או בן או בת יגח וא"כ יגח בפעם אחרת מיותר [בה"מ כאן, ועיין ב"ק מד-ורש"י שם]: 11 ש"ל עשה וכו'. דקטן שדורג פטור וההורג חייב [לעיל ריש פ"ד ושם בהערות, ב"ק מגו ומד-סנהדרין פד:]: 13 עשה שאינו מתכוין וכו'. דאדם מיעד לעולם מה שאין כן בבהמה, ואזיל ר' שמעון לשיטתיה בבבא קמא מד: דשור פטור בנוקין ש"ל בכוחה, עיין תוספתא ב"ק פ"ד ה"ז וירושלמי שם ד ע"ג: 17 עשה וכו'. צ"ל מה להלן עשה וכו', ועי' מדרשבי" בוד"ה או בן יגח,

וכו' כגדולים | כ ח' | אט תם — 7 א ולא | אם | כ ח' | שמשלם | אכ שהוא משלם, ט שכן משלם | הכופר | ט ג' וכו' | לפיכך וכו' כגדולים | שוה"ס | ט ח' | את | אכ ח' | אכ קטנים — 8 תאמר וכו' כגדולים | כ ח' | שנעשה | א לפיכך לא נעשה | תל' | אכ שאין תל' — 9 וגר | ק וכו', אט ח', א ג' או בת יגח | המוסגר רק ט | אטכ מפני | אטכ לדון | שוה | א ח' — 10 מה להלן | ט ח' | בו | ט כגדולים וכו' | אף וכו' כגדולים | ט ח' | אף | כ אם, אכ ג' יגח שני | כאן | אכ ג' דין הוא | אכ שנעשה | ט ח' — 11 אטכ יחי | בדין | כ בית דין | אטכ מה | בו | ח' — 12 כגדולים | ק ג' אדם שהמית | בו | רק א, דטב ח' | מקום | אטכ וכאן — 13 בהורגין | ק בהורגין | א אמרתה | עשה | אכ שעשה, ט שנעשה, אטכ ג' את — 14 א בנוקין, ט בניוקין, כ בנוקין, ק בנוקין | א לא עשה | בו | אטכ ח' | אטכ שלא עשה את שאינו מתכוין כמתכוין (ט המתכוין כאינו מתכוין) בניוקין (כ בנוקין) לפיכך (ט לפי) לא עשה בו — 15 בנהרגין | אכ ג' שאין תל' או בן יגח או בת יגח | אכ ומה תל' | או בן | ט ח' — 16 או וכו' ולדון | ט ח' | אכ אלא מפני | אכ לדון | ט לגיש וכו' | נאמר וכו' נאמר עה"ס ש"ב | ט ח' | המוסגר ד ח' ונ' כדכתיב לעיל | מה להלן | כ ח' — 19 ולא וכו' בשרו | ארכ ח' | למה נאמר | ט ח' | א לפי ממשמע | וק נאמר — 20 סקול | מ ח' | מ השור יסקל | השור | אכ ח' | איני יודע | אכ הא למדנו | אכלמ ומה —

בשרו, אלא שור שיוצא ליסקל וקדמו בעלים ושחטוהו, בשרו אסור באכילה, לכך נאמר לא יאכל את בשרו: אין לי אלא באכילה, מנין שאף בהנאה אסור, אמרת קל וחומר, ומה עגלה ערופה שהיא מכפרת על שפיכות דמים, הרי היא אסורה בהנאה, שור הנסקל שהוא שופך דמים, אינו דין שיהא אסור בהנאה; או חילוף, ומה שור הנסקל שהוא שופך דמים מותר בהנאה, עגלה ערופה שהיא מכפרת על שפיכות דמים, אינו דין שתהא מותרת בהנאה, תלמוד לומר לומר יערפו שם את העגלה בנחל; דנתי וחלפתי ובטל החלוף, וזכיתי בדין מתחלה, מה עגלה ערופה שמכפרת על שפיכות דמים, הרי היא אסורה בהנאה, שור הנסקל שהוא שופך דמים, אינו דין שיהא אסור בהנאה, ר' יצחק אומר, מה עגלה ערופה שאינה מטמאה את הארץ ולא מסלקת את השכינה, הרי היא אסורה בהנאה, שור הנסקל שהוא מטמא את הארץ ומסלק את השכינה, אינו דין שיהא אסור בהנאה, רבי אומר, מה פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שהן באין לכפרה לעולם אסורין בהנאה, שור הנסקל שאינו בא לכפרה לעולם, אינו דין שיהא אסור בהנאה; אין לי אלא בשרו, עורו מנין, הרי היה רבי ישמעאל אומר קל וחומר, ומה חטאת שבשרה מותר בשחיטה, עורה אסור במיתתה, שור הנסקל שבשרו אסור בשחיטתו, דין הוא שיהא עורו אסור במיתתו, נבלה תוכיח אף על פי שבשרה אסור בשחיטתה, עורה מותר במיתתה, היא תוכיח על שור הנסקל שאף על פי שבשרו אסור בשחיטתו, דין הוא שיהא עורו מותר במיתתו; אמר אחד

דברים כא ד

פ"ז: 1 ושחטוהו מכדרשבי, בבלי ב"ק מא. פסחים כב: קדושין נז: ירושלמי פסחים כח ע"ג פ"ז [שהוא יוצא לים אחר שנגמר דינו] רש"י ורשב"ם ות"י ולא יתבטל למיכיל ית בשריה: 6 וערפו שם וכו'. ודרשין שם רד"א קבורה, מ"ת דברים כא דף קכד כריתות ו: עינין קדושין נז: ותוספות ד"ה כפרה וספרי דברים פ"ז: 9 בדרגא דר' עקיב מ"ת שם. — ר' יצחק וכו'. בא"צ מוחק כל תמאמר דר' יצחק, וא"צ, ואין חלוק בין הת"ק ור' יצחק לא בלשון, ומלו, "א"צ מחקתי ע"פ ג' מ"ח וכן אינם במ"ת דף קכא ואפילו אי גרסינן להו אין פ"י כמו בעלמא אלא המסדר מעתיק כל הלשון דר' יצחק ור' יצחק לאו את"ק אמרה אלא מלתא באפי נפשיה אמרה דא"צ, כלומר אין ספק שכן הוא מק"ו, ובמ"ע פ"י דק"ו דר' יצחק עדיף דעל ק"ו דת"ק יש להשיב או חלוף דליכא שכתגדו יוכיח, אבל על ק"ו דר' יצחק ליכא למימר או חלוף משום דכמה יוכיחו שחלבו מטמאין וכו'. ואינן מסלקין ואפ"ה אסורין כמו בשר בחלב וחמץ בפסח, ולפי דעתי אין זה אלא חידו בדברים: 10 שהוא מטמא. סוף ספרי במדבר: 12 שהן באין וכו'. בא"צ מגיה שאין באין לכפרה וכו'. עגלה ערופה שבאה לכפרה וכו', ובמ"ת שם הג' שהן כפרה על כל ישראל הרי הן אסורין בהנאה שור הנסקל שהוא שופך דמים דין הוא שיהא אסור בהנאה: 13 הרי. במ"ע מוחק וכן ברוב גרס' ליתא: 15 נבלה. בא"צ מגיה טמאה וכן בסמוך ועצמו משום דלא שייך גבי נבלה לומר שבשרה אסור בשחיטתה, ואינו מוכרח דאפשר דר"ל נבלה מחיים כגון נקובת הושט ופסוקת הגרגרת לר' ישבב חולין לב, ואלו

1 אכמ שהוא יוצא | ב להסקל | לכך וכו' בשרו] מ' ח' —
2 אלא] אכ' ג' שהוא אסור, ט' איסור אכילה | מ בהנאה
מנין | ט ומנין | שאף וכו' אסור] מ' ח', אטכ' שהוא אסור
בהנאה | ק"ו] אכ' ג' הוא — 3 ומה] מ מה, אטכ' ג' אם |
מ שמכפרת | הרי היא אסורה] כ' אינו דין שתהא מותרת |
בהנאה] א' בהנייה וכן בס', מ' ג' שני וערפו שם את העגלה
בנחל — 4 אכ' ושר | אינו דין] אטכמ' דין הוא | או וכו'
בהנאה שט' מ' ח' | חילוף] ג' הדברים | ומה] אטכ'
אם — 5 אטכ' הרי הוא מותר | א' בהנייה וכן בס' | אכ'
ועגלה — 6 את] ט ח' | בנחל] אט' ח' — 7 אכ' חילפתי |
אכ' בטל, ט בשל | ט זכיתי | אטכ' לדון בתחלה | מה
וכי' בהנאה שט' ט ח' | וכו' | אכ' מה אם | אכ' שהיא
מכפרת — 8 אכ' ושר | אינו דין] אכ' דין הוא | א' בהנייה —
9 ר"י או' | אדטכ' ג' אינו צריך | טכ' ומה אם | עגלה
ערופה] א ח' | אכ' שאינה לא לטמא; ט מטמא | ילק' ווינ'
מטמאת] ט מסלק — 10 הרי היא] מ' ח' | בהנאה] ט ח',
א' בהנייה | אכ' ושר | א ומסלקת — 11 א"ד] אטכמ'
דין הוא | ר"א וכו' בהנאה שייג] מ' ח' | אטכ' ומה אם |
ט הנשרפין | ושעירים הנשרפים] ט ח' — 12 שהן | ט
שאיין | באין] א' בהן | ככפרה] אכ' כפרה, ט אלא לכפרה |
אכ' לפיכך אסורין | כ אסור' | ול אסור, ק אסור | כ ושר |
הנסקל] א ח' | א אינו | אכ' כפרה — 13 א"ד] אטכ' דין
הוא | מנין] מ ג' שאסור בהנאה | הרי] אטכלמ' ח' | היה

מ' ח' | ר"י או' | אכ' ר"י — 14 אומר] אטכ' ג' אמרת | אטכמ' בשחיטתה — 15 מ אינו דין |
היא] כ ח' | במיתתו וכו' אסור שה"ט ט ח' | אכ' הרי נבלה, מ הרי טריפה — 16 עורה] א עור | היא תוכיח על] מ ויהא
גם — 17 אכמ אעפ"י | ט בשחיטה | דין הוא] מ' ח' | מ יהא | אמר וכו' ר"י] מ' ח' —

מתלמידי רבי ישמעאל, לא, אם אמרת בנכלה שהיא מותרת בהנאה, לפיכך עורה מותר במיתתה, תאמר בשור הנסקל שהוא אסור בהנאה, לפיכך יהא עורו אסור במיתתו. — סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו. את למה נאמר, להביא דמו וחלבו ועורו.

ובעל השור נקי. ר' יהודה בן בתירה אומר, נקי מידי שמים, שהיה בדין, הואיל ומועד בסקילה ותם בסקילה, אם למדת על מועד, אע"פ שיצאו בעליו מידי בית דין בשר ודם לא יצאו מידי שמים, אף התם אף על פי שיצאו בעליו מידי בית דין של בשר ודם לא יצאו מידי בית דין של שמים, הא מה תלמוד לומר ובעל השור נקי, נקי בידי שמים. שמעון בן עזאי אומר, ובעל השור נקי, נקי מחצי כופר, שהיה בדין הואיל ושור שהמית את השור בתשלומין ושור שהמית את האדם בתשלומין, מה לחלן מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק, אף כאן באדם כן; ומה תלמוד לומר ובעל השור נקי, נקי מחצי נזק, רבן גמליאל אומר, ובעל השור נקי, נקי מדמי עבד, שהיה בדין הואיל ומועד בסקילה ותם בסקילה, אם למדת על מועד שהוא משלם דמי העבד, יכול אף בתם כן, ומה תלמוד לומר ובעל השור נקי, נקי מדמי עבד. רבי עקיבא אומר בעל השור נקי, נקי מדמי וולדות, שהיה בדין הואיל וחייב באדם וחייב בשור, אם למדת על אדם שהוא מתכוין לחברו והכה אשה ויצאו ילדיה, משלם דמי וולדות, אף שור המתכוין לחברו והכה אשה ויצאו ילדיה, משלם דמי וולדות, הא מה תלמוד לומר ובעל השור נקי, נקי מדמי וולדות.

אם שור נגח הוא. בא הכתוב לחלוק בין שור תם למועד <חמשה דברים בין שור תם למועד> מועד צריך עדים ותם אין צריך עדים, מועד משלם את הכופר

1 אס' כ ח' | בנבלה | מ על הגלין ס"א בטרפה | ט שהיא מותר, מ שמותרת | וק עורה מותרת, ט מותר עורה — 2 ט במיתה | יחא' מ ח' — 3 במיתתו | אטכמ בהנאה (א בדנייה) | סקול יסקל | טמ ח' | השור | אטכמ ח' | ולא וכו' ועורו | מ ח' | אוטק לא | את | אכ ח' | בשרו | א ח' | את בפ' | כ"ה כ, ארש' | ד, בשרו | נאמר | ד ח' | ק להבא — 5 בן בתירה | ד ח' | טמ בתירא | נקי | מ ח' | ט בידי — 6 אס' מ ח' | אעפ"י | ד ח' | פ שאע"פ | מ דובעלים | מידי וכו' יצאו שורה | ח' כ ח' — 7 ב"ד בפ' | אטכמ נ של | לא יצאו | א אפ' נ

בעליו, ט ג' בעלים | מידין | אטכמ ג' בית דין של | שמים | פ מעלה | אף התם | אמ ח', טפ' נ' | אע"פ וכו' שמים | אטכמ ח', פ יהיה דינו בידי שמים — 8 דא מה | טמפ ח' | ר"ל | פ לכך נאמר — 9 נקי בפ' | ד ח' | אטכמ מידי | שבי"ע | מ ח', ט רשבי"ע, פ ד"א | אכ בעל | ובעל השור נקי | טמ ח' | נקי וכו' וולדות | ש"ח | מ ח' | אטכמ נקי מחצי נזק | שהיה בדין | פ שלא תאמר — 10 ושו"ר | כ שור — 11 אף וכו' נזק שה"ס | א ח' | כאן | ט ח' | באדם | טכפ ח' | קן | כפ ח' | וגי' מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק, ט כן משלם חצי נזק | ומה | טפ ח', כ הא מה — 12 ד בעל | נקי בפ' | דט ח' | ק מן מחצי | מחצי נזק | ט ח' | ר"ג | פ רשבי"ג | ובעל השור נקי | ט ח' — 13 אכפ העבד | שהיה וכו' עבד ש"טו | ט ח' | שהיה בדין | פ שלא תאמר | פ וגי' בסקילה | אכ ח' | אס וכו' שהוא | פ כשם שהמועד — 14 פ עבד | יכול | פ ח' | בתם | אכ התם, פ חס | קן | אכפ ח' | וגי' משלם | א ישלם | דמי העבד | פ עבד | ומה | פ ח', אכ הא מה | וק בעל | נקי בפ' | פ ח' — 15 אכ העבד | וק בעל | ובעל השור נקי | טפ ח' | נקי בפ' | ד ח' | מדמי | א ג' בטעור העבד | וולדות | ט ג' וכו' | שהיה וכו' וולדות | ש"ח | ט ח' — 16 שהוא | אכ שהיה | א את האשה — 17 אכ ישלם | אכ השור | אכ שהיה מתכוין | א ולדיה | אכ ישלם — 18 וולדות | ד ג' וכו' — 19 לפ ואם כבמקרא | מפ לחלק | שור | טפ ח' | המוגסר ח' | ד | מ ותמשה | — 20 בין וכו' | מ יש בין זה לזה | שור | פ ח' | מועד וכו' עדים בפ' | מ ח' | כאן וגי' בסה"ד מועד אינו צריך ותם צריך עדים | ותם | פ חס | אין | ק ח', אטכמ אינו | את הכופר | מ דמי כופר —

דחשיב חולין כא, ועי' מ"ע וג' המ"ח טרפה: 2 לפיכך יוכר, נדה נה, תוספות ד"ה שמא: 4 ועורו, מכדרשב"י ב"ק מא: פסחים כב: קדושין נו: [ובפ"ז כנגמ' את הטפל לבשרו] והורשה הו' היא כנראה מבית מדרשו של ר"ע דדריש אח"ך, עיין בגמרא שם ובמ"ס, ופליג על ברייתא דלעיל דלמדה עורה מקל וחומר: 9 בידי שמים, עי' ת"י — שבי"ע, עי' כל הענין ב"ק מא: ומי | וסדר המאמר | שם כך הוא: ד"ר אליעזר נקי מחצי כופר, דריה"ג נקי מדמי וולדות, דר"ע נקי מדמי ע"ד | וירוש' שם ד ע"ב | ושם ר' אלעזר, ר"ע וסתם | ומכדרשב"י ופ"ז: 11 ומה, בא"צ מוחק מלת ומה כאן ובס' וכן מלות הא מה בסה"ד: 12 מדמי עבד, וכן ת"י: 20 עדים, ר"ל עדי התראה מדכתיב

ותם אינו משלם את הכופר, מועד נותן שלשים סלע ותם אינו נותן שלשים סלע, מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק, מועד משלם מן העלייה ותם מגופו.

מתמול שלשום. יום ואמש ושלפניו. איוהו שור תם ואיוהו שור מועד, מועד שהעידו בו שלשה פעמים >ותם כדי שיהא התינוק ממשמש בקרניו, דברי ר' מאיר; ר' יהודה אומר, מועד שהעידו בו שלשה ימים< ותם שיחזור בו שלשה ימים זה אחר זה; ר' יוסי אומר, אפילו העידו בו שלשה פעמים ביום אחד זה אחר זה חייב, ומה תלמוד לומר מתמול שלשום, אלא אם התרה בו שלשה ימים שלא בזה אחר זה, אינו נידון אלא בתם.

והועד. מניד שאינו חייב עד שיתרו בו.

ולא ישמרנו. להביא שומר חנם; ולא ישמרנו, כראוי לו, מכאן אמרו, שמרו כראוי פטור, שלא כראוי חייב; קשרו במוסרה ויצא והזיק, תם פטור ומועד חייב שני ולא ישמרנו בעליו, ולא שמור הוא זה, דברי רבי מאיר, רבי יהודה אומר, תם חייב ומועד פטור שנאמר ולא ישמרנו בעליו, ושמור הוא זה. רבי אליעזר אומר אין לו שמירה אלא סכין. רבי אליעזר בן יעקב פוטר בזה ובוה.

והמית איש או אשה. מופנה, להקיש ולדון גורה שוה.

השור יסקל. למה נאמר, עד שלא יאמר יש לי בדין, אם התם בסקילה מועד לא יהא בסקילה, לא, אם אמרת בתם שאינו משלם את הכופר, לפיכך הוא בסקילה, תאמר במועד שהוא משלם את הכופר, לפיכך לא יהא בסקילה, תלמוד לומר השור יסקל. דבר אחר היה בכלל ויצא לידון בדבר חדש והחזירו הכתוב

והועד בבעליו, וג' מ"ח להפך, ולפי ג' זו הכוונה דתם אינו משלם ע"פ עצמו משא"כ במועד ועי' ב"ק טו: 2 מגופי ב"ק סוף פ"א במשנה ופ"ז: 4] פ"ז, כדי שיהו התינוקות וכו'. עי' בתוספתא ב"ק פ"ב הל' ב': 5] שלשה ימים. ולשון הפ"ז, שלשה ימים זה אחר זה ומקרא מסייע לר' יהודה דכתיב מתמול שלשום, ואמרו ר' יוסי ח': 7 ומה רבי'ל וכו'. עי' בח"ג ובפ' לירושלמי מס' נזיקין דף גז הערה ודעתו להגיה דצ"ל בדברי ר' מאיר ומה ת"ל מתמול שלשום אלא אם התרה בו שלשה ימים שלא בזה אחר זה אינו נידון אלא בתם דברי ר' מאיר ובדברי ר' יוסי יש לגר' כמו שהוא בכ"מ ובכ"י אקספ' ועי' כל הענין במשנה ב"ק פ"ב מ"ד ובבבלי שם כד' ודעת ר' יוסי במכילי אינה מסמכת עם דעתו בברייתא שם [נ"ד] ר"ש שם מתאימים בלשון לג' מ"ח בדברי ר' יוסי: 10 שומר חנם וכו'. מכדורב"י ב"ק פ"ד מ"ט תוספתא פ"ה ה"ד בבבלי מה: 11 תם פטור וכו'. וכ"ה בתוספתא פ"ה ה"ז אבל במשנה שם אחד תם ואחד מועד חייב אבל מן הירושלמי שם ד ע"ג א"ר לעזר דברי ר' מאיר שמירת נזיקין כשמירת שומר חנם [ומהצעת הדברים שאח"כ] יוצא להדיא דגם אמוראי א"י גרסו במשנה תם פטור ומועד חייב: 13 ר' אליעזר. מור"ר ר' ישראל הלוי ג"ע בפ' ירושלמי מס' נזיקין משער דצ"ל ר' אלעזר: 15 מופנה וכו'. לעיל ריש פ"י:

1 אינו וכו' אטכמפ פטור מן הכופר | נותן | משלם וכן בס' | מוכ סלעים וכן בס', פ שקל וכן בס' | מ ותם פטור משלשיים - 2 העלייה | מ העלייה | ותם אטכמפ ג' משלם - 3 מתמול וכו' ושלפניו | מ ח' | ל שלפניו | איוהו | כ"ה אכ, ד זהו | איוהו וכו' בתם שורה | מ ח', מ איוהו תם ואיוהו מועד מועד שהעידו בו שלשה ימים ותם משיחור בו שלשה ימים זה אחר זה דברי ר' יהודה, ר' מאיר אומ' מועד שהעידו בו ג' פעמים ותהא (י) משיחור רינוק ממשמש בין קרניו ואינו נוגח, ר' יוסי אומ' מועד שהעידו ג' פעמים אפילו ביום אחד ולא אמרו שלשה ימים אלא לחזרה | שור | פ ח' וכן בס' | וק ואי זה הוא - 4 המוט' ח' ד - 5 ימים | א פעמים, וכן בס' - 6 ימים | ת, | זה בפ"א | וק וזה | זה אחר זה | אכ ח' - 7 אכ הרי זה חייב | אם | אכ ג' כן | התרה | בן | ק הקרה בו, אכ חזר בו | שלא בואח"כ | אכ זה אחר זה | כ | ג' זה אחר זה - 8 ברגם - 9 והועד | אטכמפ ג' בבעליו | שיתרו | אטכמפ שהתרו | בן | מ ג' שלשה ימים - 10 ולא וכו' גז"ש (שורה טו) | מ ח' | אופק לא | וק להבא | לן | פ ח' | אפ מיכן - 11 כראוי בפ"א | פ ג' לו | קשרו וכו' גז"ש ש"ט | מ ח' | א מועד - 12 אכ לא שמור זה | אומר | כ ח' - 13 כ מועד | כ שמור זה הוא | זה ד' דברי ר' מאיר - 14 ובוה | ד רוח | 15 א מפני | ולדון | א לדון, כ לדין, פ ג' ממנו | שות | כ ח', פ ג' לכל הניקין שבתורה, אחד האיש ואחד האשה - 16 עד וכו' בדין | מ ח' | יש ל"ל | אפ ח' | בדין | פ ח' | אם וכו' בסקילה בפ"א שית' פ ח' | מ ומה אמר - 17 מ מ שכן מועד | לא יהא בסקילה | מ ח' | אכ יהיה | לא בפ"ב | ח' | הוא | ד ח' - 18 תאמר | מ ח' | פ שלא תאמר - 19 במעד | פ מועד | פ הואיל ומשלם | לפיכך | מ ח' | אכ יהיה - 19 ד"א וכו' לכללן מ"פ ח' | בדבר | אכ ח' | מ תחדש, אכ בחדש -

ח', מ מועד | פ הואיל ומשלם | לפיכך | מ ח' | אכ יהיה - 19 ד"א וכו' לכללן מ"פ ח' | בדבר | אכ ח' | מ תחדש, אכ בחדש -

לכללו. רבי עקיבא אומר השור יסקל וגם בעליו יומת, הקיש מיתת השור למיתת בעלים, מה מיתת בעלים בעשרים ושלשה, אף מיתת השור בעשרים ושלשה.

וגם בעליו יומת. יומת בידי שמים, אתה אומר בידי שמים או אינו אלא

בידי אדם, כשהוא אומר אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו, הא נותנין פדיון

5 למומתין בידי שמים; ומה תלמוד לומר מות יומת המכה רוצח הוא, ועדיין אני אומר במדבר לה כא

יומת בידי שמים, אתה אומר בידי שמים או אינו אלא בידי אדם, כשהוא אומר לא שם שם לא

תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות, הא אין נותנים פדיון למומתין בידי

אדם, אבל נותנין פדיון למומתים בידי שמים.

אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו. <פדיון נפשו> של מומת,

10 דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר פדיון נפשו של ממית, וכן מצינו שאין נותנין

פדיון למומתין בידי אדם בכל מקום, חייבי מיתות בית דין אין להן פדיון שנאמר כל יקרא כו כט

חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת, אבל כאן נותן פדיון נפשו. רבי

2 מה מיתת וכו'. מכדרשב"י סנהד' פ"א מ"ד ירוש' סנהד' יח ע"ב: 4 הא נותנין וכו'. עי' בח"ג ולשון הפ"י יומת בידי שמים, שאם תאמר בידי אדם הרי הוא אומר ולא תקחו וכו' למות כי מות יומת למדנו שאין נותנין פדיון למומתין בידי אדם, ונראה קצת דג' ג"כ כגד' הרא"ם, וגר' הילקוט פשוטא אבל נראה דקטיעה היא וג' המ"ח אינה צריכה לא תקון קל בתחלה הא [נותנין פדיון למומתים בידי שמים אבל אין נותנין וכו' אבל אפשר דבעל מ"ח נסח כן ע"פ הגמרא דסנהדרין טו: ולפי ה' שבפנים קרוב לומר דצ"ל הא נותנין פדיון למומתים בידי שמים [ואין נותנין פדיון למומתים בידי אדם] ובמקום ומה ת"ל וכו' אפשר דצ"ל ועדיין אני אומר יומת בידי אדם, ומה ת"ל מות יומת המכה רוצח הוא בשלא נתן את הכופר (או דומה לזה) כלומר דנימא דקרא לא מיירי אלא אם לא נתן את הכופר אבל אם נתן את הכופר אין ה"ב דפטרין אותו, והמלות אתה אומר בידי שמים או אינו וכו' אדם, אפשר דנשתרבו מלעיל או אפשר דצ"ל כפי סגנון המכילתא אתה אומר בידי שמים [ואני אומר] בידי אדם, כשהוא אומר ולא תקחו, ובא"צ מגיה כשהוא אומר אם כופר וכו' נפשו הא אתה אומר בידי שמים א"א בידי אדם כשהוא אומר ל"ל תקחו וכו' אבל נותנין פדיון למומתים ביד"ש וכן מצינו שאין נותנין וכו' אבל כאן וגרין פדיון נפשו [ומחקו לקמן] ואם נפשו לומר ת"ל מות יומת המכה, על רציחתה אתה הורג, ואי אתה הורג על רציחת שורה, ובזו"מ מסרס וגורס או אינו אלא בידי אדם ת"ל מות יומת המכה וכו' ועדיין אני אומר יומת בידי שמים כשהוא אומר אם כופר וגר' ד"ה נותנין פדיון למומתין ביד"ש אתה אומר ביד"ש א"א בידי אדם כשהוא אומר לא תקחו וכו', הא אין נותנין כופר למומתין בידי אדם וכו', ובמ"ס מגיה הא נותנין וכו' ביד"ש אתה אומר ביד"ש א"א בידי אדם, כשהוא אומר לא תקחו וכו' הא אין וכו' אבל וכו' ביד"ש אני אומר בידי אדם, ועדיין אני אומר בידי אדם, וכו' ומה ראשונה מגיעה עד ועדיין אני אומר וקטועה והשניה מתחלת יומת ביד"ש ועדיין מכדרשב"י כתובות לו: ות"א ואף מריה יתקטיל ותמה עליו הרמב"ן אבל יונתן תרגם ואף מריה יתקטיל במיתותא דמשתל"ה עליו מן שמיא: 10 של ממית. כן דעת ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה במכדרשב"י ובתוספתא ב"ק פ"ד ה"ז בבלי ב"ק כו. מ. מכות ב: ובירושלמי כתובות כח ע"א וב"ק ד ע"ג שבויעת לו ע"ג נשנה הפלוגתא בסתם ועי' בספר דרכה של תורה את קסד שהארין לבטל דעת רא"ג שרצה לחדש בספרו Ursschrift גמ' תמוח דלפי ההלכה הקדומה עונשין את הבעלים במיתה בידי אדם, וכן היא שטת ר' ישמעאל ועי' סכרא זו מכריע ג"כ דעקר הגרסא דר' ישמעאל סובר פדיון נפשו של ממית ור"ע סובר של מומת ורצ"ה פינילש סותר דעתו בענין ההלכה הקדומה ולענין הגר' כאן העלה דר' ישמעאל דמכילתא הוא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה ובר פלוגתיה הוא ר' יהודה דתוספתא ולפ"ז צ"ל של מומת דברי ר' ישמעאל ר' יהודה אומר של המת, ושל מומת היינו בעל השור משום ש' בו וגם בעליו יומת, ורוח ההשפעה הולכתו להמחבר תועה, והעקר כגורסנו וכו' בפ"ז וכעין שנחלקו כאן פלוגתתם לקמן פרשה יד גבי ובער בשדה אחרי. — וכן מצינו וכו'. אין לו המשך למה שקדם, ובמ"ע מפרש הדאי וכן מצינו פירושו וכאן מצינו אבל בזה ל"ה הונח לנו, ואפשר דבזה צדק הגר"א דצ"ל לעיל שורה יד אחרי בידי שמים, או אפשר דצריך להיות לקמן ש"כ קודם נמצינו וכו' ועי' כתובות לו: [ועי' ע"ז ועל הקי' בהערותי בסו' הספר, רבי']

1 ר"ע וכו' ושלשה בפ"ב ט' ח' | אכ יסקל וגר' | יומת | רק פ' | ד מיתת בעלים למיתת השור | מ שור — 2 בעלים בפ"א | כ הבעלים | בעלים בפ"ב | אכ הבעלים | בכ"ג בפ"א | פ בשלשה ועשרים — 3 יומת בפ"ב | רק א"א | א"א בידי שמים | טמ ח' — 4 יושת עליו | ט ח' | ונתן פדיון נפשו | אטכמ ח', א וג' | הא | ט הוי | מ אין נותנין — 5 בידי שמים | מק רא"ם בידי אדם | [ומת"ל וכו' הוא] כ"ה ד, אטכמ רא"ם ח', מ רא"ם ש' | רא"ם והתורה אמרה | לא | רא"ם | ולא | תקחו כופר לנפש רוצח | ועדיין וכו' שמים שוה"ס בפ"ב ט' רא"ם ח' | אכ עדין — 6 יומת | מ מיתת | אתה אר' | מ ח', אכ נ' יומת | בידי שמים | מ ח' | אלא | מ נ' מיתה, | ט נ' למומתין | כשהיא | רא"ם ח' | לא וכו' למות | מ רא"ם ח', מ מות יומת המכה רוצח הוא — 7 לנפש רוצח | ח' | אשר הוא רשע למות | אט כ ח', א וג' | אין | א אינן, | כ אינ' | למומתין וכו' פדיון | כ ח' — 8 אבל וכו' עד סה"ד | ט ח' — 9 אם וכו' ר' ישמעאל | ט ח' | כופר וכו' כאן שורה יב' מ' | א עליו וגר' | המוסגר ח' ד' — 10 שאין | א שאינן — 11 למומתין | ד מומתים | ט ביד | חייבין | ט שהן חייבין | מיתות | ט מיתה, ילק' וויי' מיתה | לתן | ז לתן — 12 יחרם | כ נ' וגר' | מן האדם | טכ ח', א נ' וגר' | לא וכו' נפשו | אטכ ח' | מ ונתן פדיון נפשו. אמר ר' ישמעאל —

ישמעאל אומר, בא וראה רחמיו של מי שאמר והיה העולם על בשר ודם, שאדם קונה את עצמו בממון מירי שמים, שנאמר ^וכי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם וגו', ואומר ^אאיש כסף נפשות ערכו, ואומר ^בכופר נפש איש עשרו, ואומר ^גלהן מלאך מלכי ישפר עלך וחטאך בצדקה פרוק, ואומר ^דאם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו, ואומר ^הויהנונו ויאמר פרעהו מדרת שחת מצאתי כופר, נמצינו למדים קדשים יש להם פדיון וקדשים אין להם פדיון, אסורים באכילה יש להם פדיון, ^ואסורים באכילה אין להם פדיון, אסורים כהנאה יש להם פדיון, ^זאסורים כהנאה אין להם פדיון, שדות וקרמים יש להם פדיון ^חשדות וקרמים אין להם פדיון, עבדים ושפחות יש להן פדיון עבדים ושפחות אין להם פדיון, חייבי מיתות יש להן פדיון ^טחייבי מיתות אין להן פדיון, אף לעתיד לבא ^ייש שיש להם פדיון ויש שאין להם פדיון, אומות אין להם פדיון, שני ^{יא}אח לא פדה יפרה איש ולא יתן לאלהים כפרו ^{יב}ויקח פדיון נפשם, חביבין ישראל שנתן הקב"ה אומות העולם כפרה תחת נפשותיהם שנאמר ^{יג}נתתי כפרך מצרים כוש וגו', מפני מה ^{יד}מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתך ולאמים תחת נפשך.

שמות ל יב
מ"ב יב ה
משלי יג ח
דניאל ד כד
איוב לג כג

שם שם כד

תהלים מט ח
שם שם ט
ישע"י נג ג

שם שם ד

פרשה יא

או בן יגח או בת יגח. למה נאמר, לפי שהוא אומר והמית איש או אשה, אין לי אלא גדולים, קטנים מנין, תלמוד לומר או בן יגח או בת יגח, אין לי אלא בן נמור או בת נמורה, טומטום ואנדרונינוס מנין ת"ל או בן יגח או בת יגח, אין לי אלא בנו ובתו של אחר, בנו ובתו שלו מנין, ת"ל או בן יגח או בת יגח מכל מקום.

1 בא וראה וכו' פ"ז: 6 קדשים יש להם פדיון. כגון קדשי ב"ה ואין לרהם פדיון כגון קדשי מזבח, ז"ר, ובא"צ מגיה קדשים יש להם פדיון וקדשים אין להם פדיון, בעלי מומין יש להם פדיון ואין להם פדיון, שדות וקרמים שיש להם פדיון ויש שאין להם פדיון, עובדי חמנים אין להם פדיון אח לא וכו' וטעמו נעלם ממני. — באכילה יש להם פדיון כגון נטע רבעי, ומ"ש ואין להם פדיון כגון כל הטרפות, ז"ר: 7 בהנאה יש להם פדיון. כגון פטר חמור, ואין להם פדיון, שאר אסורי הנאה כגון בשר בחלב: 8 שדות וקרמים וכו'. כגון שדה אחוזה ומקנה קודם היובל, ואין להם פדיון כגון שדה אחוזה שפגעה בו היובל, א"נ חרמי כהן. — עבדים וכו'. כגון עברי ועבריה, ואין להם פדיון כנעניים, מ"ע: 9 חייבי וכו', מיתה בידי שמים, ואין להם פדיון שחייבים מיתה בידי אדם: 17 ת"ל או וכו', מדכתיב יגח ב' פעמים, ז"ל, ובמ"ע פ"י דאן בן או בת זריש דמשמע שאינו מבורר לך וכן לשון הפ"ז ת"ל או או לרבות אפילו טומטום ואנדרונינוס: 18 ת"ל או בן וכו'. מדאפקיה בלשן בן או בת משמע דבא לרבות בנו ובתו של בעל השור עצמו, מ"ס וג' הפ"ז כג' הילק' וכו' י"מ ת"ל כמשפט וכו'.

1 ט שרחמיו, ל רחמנותו, מ רחמים | מי שא' והיה העולם | ט הקב"ה — 2 את | מ ח' | בממון | א ח', ט וממון | אט ל בידי | אט ראש וגו' | לפקודיהם וגו' | כמ ח', מ ג' ונתנו איש כופר נפשו | ובילקוט המכירי, ישע"ה מג דף קלו, שני ונתנו איש כופר נפשו לה' — 3 אטכ וא' | ט כופר נפש איש עשרו | א ח' | וא' איש כסף נפשות ערכו | ואומר בפ"ב וכו' עשרו | מ ומכירי ח' | ואומר בפ"ג וכו' עלך | מ ח' | וכו' ואמר דניאל לנבוכדנצר — 4 עלך | כ לך, אכ וגו' | וחטאך | טמ ח' | בצדקה פרוק | ט ח' | ט מלאך וגו' | אכ מליץ וגו' אחד וכו' ישרו | מ ח' — 5 ואומר | כמ ח' | פרעהו וגו' | א שחת וגו' — 6 מ יש קדשים שיש וכו' | וקדשים | אטכ קדשים | אין | ט שאין | ילק' וויג' | אין | יש בפ"ב | א אין — 7 המוסגר ח' ד' | פדיון בפ"ב | כ ג' אסורי | בהנאה יש להן פדיון — 8 שדות וכו' פדיון בפ"ב | כ ח' | המוס' ח' ד' — 9 מיתות | אטכ ג' ב"ד וכן בס' — 10 ישן ד' ויש | שיש | אטכ ח' | ויש וכו' פדיון שוה"ט בפ"א | אטכ ח' — 11 ל מ אומות העולם | ל להן | שני |

רק מ, ארטכ ת"ל | אח | כ אך | וכן ח' כ"י Kennicott—De Rossi, ועי' הוצ' גינצבורג | איש | כ ח' וכו' וגו' | ולא וכו' כפרו | אטכמ ח', א ג' וגו' | ל לא כמקרא | וס"א ולא עי' גינצב' — 12 נפשם | אטכ ג' וגו' | א הק, ט הבה | אוה"ע ד' ג' תחתיהן — 13 א מצרים וגו' | כוש וגו' | דטמ ח' | אטכ בעיני וגו' והשאר ח' | ואני וכו' עשה"ד | מ ח' — (יא) 15 יגח בפ"ב | ט ג' וגו' | טמ לפי שג' — 17 גמור | רק ד' | גמורה | אטכ גמור, מ גמורים | יגח | מ ח' וכן בס' | או בת יגח | ט ח' וכו' וגו' — 18 ובתו בפ"ב | א ח' | שלן | אטכמ של עצמו | או וכו' מ"מ | אכ כמשפט הכנות יעשה לה, טמ כמשפט הזה יעשה לו —

כמשפט הזה יעשה לו. אין לי אלא ישראל, גרים מנין, ת"ל כמשפט הזה יעשה לו.

אם עבד יגח השור או אמה. אף עבד ואמה היו בכלל והמית איש או אשה, והרי הכתוב מציאו מכללו להקל עליו ולהחמיר עליו, להקל עליו, שאם היה יפה מאה מנה נותן שלשים סלעים, להחמיר עליו, שאם לא שוה אלא דינר נותן שלשים סלעים. — אם עבד יגח השור או אמה, לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. — ד"א אם עבד יגח השור או אמה, בכנעני הכתוב מדבר, או אינו אלא בעברי, כשהוא אומר כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו, הוי בכנעני הכתוב מדבר.

כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו. אחד איש ואחד אשה. ד"א <והשור יסקל למה נאמר>, היה בכלל ויצא לידון בדבר חדש והחזירו הכתוב לכללו.

השור יסקל למה נאמר, עד שלא יאמר יש לי בדין, הואיל והוא במיתה על עבדו ועל אמתו ואחר במיתה על עבדו ועל אמתו, ושורו במיתה על עבדו ועל אמתו ושור אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, אם למדת שחלק בינו לבין אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, כך נחלוק בין שורו לשור אחר במיתה על עבדו ואמתו, ת"ל שלשים שקלים והשור יסקל, <מגיד הכתוב אצ"פ שחלק בינו לבין אחר במיתה על עבדו ועל אמתו, לא נחלוק בין שורו לשור אחר על עבדו ועל אמתו>.

<וכי יפתח איש. אין לי אלא איש, אשה מנין וכו', ר' יונתן אומר וכו', ר' יצחק אומר וכו'>. וכי יפתח איש בור, למה נאמר, עד שלא יאמר יש לי בדין, הואיל והשור ממונו, והבור ממונו, אם למדת שהוא חייב על ידי שורו אינו חייב על בורו, לא, אם אמרת בשור שדרכו לילך ולהזיק, תאמר בכור שאין דרכו לילך ולהזיק, ת"ל וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש, לפי שלא זכרתי בדין צריך

1 ת"ל כמשפט וכו'. וכתוב בגר משפט אחד יהיה לכב, מ"ס, ובא"צ מוחק כמשפט וכו' לעיל וגורס גרים וכנענים מנין ת"ל אם עבד וכו', וא"נ: 5 סלעים. ב"ק פ"ד מ"ה, פ"ז, רש"י. 6 אם עבד וכו'. בא"צ מוחק כל הזאמר: 7 בפני עצמו. פ"ז. — ד"א. בא"צ מוחק מלת ד"א, וכן בילק' ליתא: 8 הרי בכנעני וכו'. פ"ז: 10 ד"א וכו' לכללו. שייך לקמן בסוף הדבור כאשר הגיה בא"צ ושיי, ועיין מכדרשבי: 16 על עבדו בפ"א וכו'. לענין דין יום או יומים: 18 לשור

1 כמשפט וכו' לו | אטכמ | | כמשפט וכו' בפ"א | ד' ח', א כמשפט הבנות יעשה לה הזה יעשה לו — 3 אם | א או | יגח | א וגר | השור או אמה | אמ | ח' | הית | ילק ווינ' היה | בכלל | אטכ ג' שג' — 4 מ והכת' הוציאו | מכללו | ד' ח', מ מכלל | עליו בפ"א | מ ח' | הית | ד' ח' — 5 גותן בפ"א | א' ג' לו | אמ סלע, מ' ג' לבד | ט | ולהחמיר | ד' עליהם | לא | אט אינו, כ' א', מ לא היה | שוה | אטכמ יפה | דינר | אט ג' זהב, כ' כ' והיה | גותן | אט ג' לו — 6 סלעים | ד' ג' אם, אמ סלע | אם וכו' אמה שוה"ס | מ ח' | עבד | ט ח' | השור | טכ ח' | או אמה | אטכ ח' |

לחייב | כ' ח' — 7 ד"א | ט ח' | יגח השור | ט ח' | או אמה | אטכ ח' | ט בעבד כנעני, מ בעבד הכנעני | מדבר | כ' ג' אתה אומר בכנעני הכ"מ — 8 אינו | אטכ ג' מדבר | אלא | מ ח' | ט בעבד עברי | שקלים | כ' ח' | יתן לאדוניו | אטכ ח' | הוי | מ ח', א הרי, טכ הא | בכנעני | ק בכלל — 10 כסף שלשים שקלים | מ ח' | יתן לאדוניו | אטכ ח' | ט האיש...האשה | ד"א | מ ח' — 11 המוסגר רק מ | בדבר | אמ ח' | חדש | טכ החדש, אמ בחידוש — 13 השור וכו' אמתו בפ"א שית | מ ח' | כ משור | א הוא — 14 ואחר | ו אחד | ו שור | א ועל שור — 15 אחר | ו אחד | אם וכו' | כ' ח' — 16 כן | אט ח' | אחר | ו אחד | במיתה | מ ח' | ואמתו | אטכ ועל אמתו, ד ושפתחו — 17 שלשים שקלים | אטכ ח' | אטכ השור | המוס' | ח' | ד | לבין | ט ובין — 18 אחר | א' ג' במיתה, כ' ג' המיתה | אמתו | אטכ ג' ת"ל כסף שלשים שקלים — 19 המוס' | רק ט — 20 עד וכו' בדין | מ הייתי שומע מן הדין — 21 ט והבור... והשור | מ ואם | למדת | מ למדנו, אט ג' על | שהוא חייב | ט שחייב בעל | חייב | א ח' | ונ' שור | אינו | אטכמ לא יאה | א | היה | אטכמ על ידי — 22 לא וכו' ולהזיק שוה"ס | אטכ ח' | מ בשורו | לילך | ד' ח' | ד להזיק — 23 וכי יפתח איש | אטכ ח' | או וכו' ד"א עה"ס ש"ב | מ ח' | או כ"א | איש | כי | איש | ט ח' | אטכ הא | ג' ג' ת"ל | לפי | כ | זיכרו | אטכ

- הכתוב להביאו בפני עצמו, ד"א וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ונו, רחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו, ד"א וכי יפתח איש אין לי אלא פותח, כורה מנין, ת"ל או כי יכרה איש, עד שלא יאמר יש לי בדין, אם הפותח חייב הכורה לא כל שכן, הא אם אמרת כן ענשת מן הדין, לכך נאמר או כי יכרה, 5 ללמדך שאין עונשין מן הדין, ד"א כי יפתח איש בור, הקיש פותח לכורה וכורה לפותח, מה פותח ברשות פטור אף כורה ברשות פטור, ומה כורה בשיעור אף פותח בשיעור, רבי יהודה בן בתירא אומר לא הרי פותח כהרי כורה ולא הרי כורה כהרי פותח, הצד השווה שבהן כל שהוא חייב בשמרו חייב בנוק, אף כל שהוא חייב בשמרו חייב בנוק; אין לי אלא פותח וכורה, ציירו וכיירו וסיידו ועשה בו מעשה מנין, תלמוד לומר ולא יכסנו, הא לא פתיחה גורם ולא כירה גורם, אלא כיסוי גורם. 10 לא יכסנו, להביא שומר חנם, ד"א לא יכסנו; שלא כיסה כראוי, מכאן אמרו כיסה כראוי פטור שלא כראוי חייב, כיסה וגילהו אחר, המגלה חייב; השותפין שכמו את הבור וגילהו אחד מהם, המגלה חייב, נתגלה וידע בו אחד מהם, זה שידע בו חייב וזה שלא ידע בו פטור.
- ונפל שמה שור או חמור, חייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו; 15 שור ולא שור וכליו, חמור ולא חמור וכליו, שדיה בדין, ומה אם במקום שלא חייב

1 ט להביא בפ"ע אטכ ח' רט כי איש ט ח' | בור |
 רט ח' | או וכר | גור | רק א' | וכי יפתח איש | מ או כי
 יכרה איש בור למה נאמר וכר | איש | טכ ח' - 2 אין
 וכר | שוה"ס | בדין | מ ח' - 3 א | ד ח' | איש | כ ח' | עד וכר
 | בדין | פ ח' | יאמר | כ לומר | כ כדין | אס | ט ג' על -
 4 פ כורה | לא כש"כ | אטכ לא יהיה חייב | הא | מ ח' |
 הא וכר יכרה | פ ח' | ט אמרה | א | דט ח' - 5 ללמדך |
 פ למדנו | ד"א | מ ח', כ הא | כי וכר | בור | אטכמפ ח' |
 הקיש וכר בשיעור ש"ז מ ח' - 6 פטור | פטור | אטכ ח' |
 אטכ מה | אטכ הכורה | אטכ כשעור - 7 אטכ כשעור |
 בן בתירא | מ ח', אכפ בן בתירה | הרי בפ"א א' ח' - 8
 כל | אטכמפ ח' | ק בשמיר, מ בשמירה | מ וחייב בנוק |
 אף וכר בנוק | א' ח' - 9 ק בשמיר, מ בשמירתו |
 אין לי וכר ת"ל פ ח' | אלא | ל ח' | פותח ט ג' ביד |
 | וכורה | אט ח', מ ג' אבל אם | ציירו וכר | אכמ סיידו,
 א סיידו, כ שייירו | וכיירו וציירו, ט וכיירו | ילק | ווינ |
 כיירו | וסיידו | ילק | ווינ ח' | וציירו | ועשה בו | ט ח' | א
 כ עשה | מעשה | אט ח' - 10 ולא | א לא | הא | כ הלא,
 פ ח' | גורם | אטכמפ ח' | אטכמלפ כרייה | אטכמ
 גרמא | אלא כיסוי גורם | ט ח' | מפ גרם - 11 לא וכר
 חגם | מפ ח' | טל ולא, כבמקרא | ד"א | אטכמפ ח' | ט
 למ ולא | שלא כיסה | אטכמפ ח' | כראוי | אטכמפ ג'
 לו | אפ מיכן - 12 כיסהו וגילהו וכר נשיכה | ש"ט עה"ס |
 מ ח' | אחר | אטכמפ אחד | ילק | ווינ | אחר, פ ג' מהם |
 השותפין וכר חייב | פ ח' - 13 וגילהו | אטכ אם אכל
 א גילהו | מכל מהן | אחד בפ"ב | אכ אחר | מהם | אטכ
 ח', פ מהשותפין | זה | פ מי - 14 וזה וכר פטור | פ ח'
 - 15 או חמור | א ח' חייב וכר בפ"ע בפ"ב | אטכ ח' -
 16 ומה | ט ח' | אס | א ח' | שלא | א שאינו -

אחר. צריך להשלים במיתה, כנ"ל 22 ע"ה תקאמר וכר, משנה
 ריש ב"ק: 2 ע"ז בפני וכר, ר"ל על הכרייה ועל הפתיחה
 ובא"צ מוחק מן ד"א עד ד"א השני, ועי' פ"ז: 4 לא כש"כ. עי'
 ב"ק ג' ונא - הא אם וכר, בא"צ מוח' מכאן עד בור ש"ז: 5
 שאין עונשין וכר, ובתוספ' ריש ב"ק ד"ה ולא מביא הלש'
 שאין עונשין ממון מן הדין וכן הגיה בא"צ, פ"ז: 6 מה פותח
 ברשות וכר, שאם פתח ושאב מים ובתוך כך נפל שמה שור או
 חמור פטור אף כורה ברשות לרבים פטור, ש"י, ועי' תוספת'
 ב"ק פ"ו ה"ה בבלי ג', ובמ"ס פירש דמה פותח ברשות
 פטור, היינו ברשות עצמו ולא הפקיר רשורו, ומוכח מן
 הכתוב עצמו דפטור, דא"כ וכי יפרח איש בורו היה לו
 לומר אבל בכרייה לא שייך לומר בורו שהרי עדיין אינו
 בור, ע"כ הוצרך להוכיח מן ההקש דגבם בכורה ברשות
 פטור, ועי' מדרשבי, פ"ז: 1 - כורה בשעור וכר, דהיינו
 ל"מיתרו עשרה טפחים ולהזיק כל שהוא, ב"ק פ"ה מ"ה
 ותוספתא שם פ"ו ה"ב - אף פותח בשיעור, אבל לא
 פתח מעט ונתרחק פטור, ד"ר פ"ז: 7 כורה וכר, מכי
 דרשב"י | ולשון הפ"ו ר"י ב"ב אוי מה פותח וכורה שהוא
 חייב וכר: 8 אף כל וכר, מרבה כל תקלה כעין בור כגון
 אבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברה, תוספתא ב"ק פ"ו ה"ד
 בבלי ג' ועי' שם פ"א מ' ותוס' ריש ב"ק | ושם פ"ב ה"ד |
 ועי' פ"ז: 9 וכיירו וכר, נרדף עם ציירו ר"ל עשה ציורים
 ועי' תוס' ב"ק פ"ו ה"ט ושם הגרס, האחרון חייב וכ"ה ב"ק
 ג' אבל בירוש' שם ב ע"ג שניהן חייבין ומפרש שם בשאמר
 לו סוד וכר וקנה אותו או בחופר בחולות, ובבבלי נא: מפר'
 בשותיף הבל, אבל מן המכיר לא משמע כן אלא דהאחרון
 עשה בו מעשה ולא כסהו חייב, ואפשר לפרש התוספתא
 ג"כ על דרך זה, והא דרנא אחד חפר עשרה ואחד חפר
 עשרים וכר כלתון היינו בשלא נסתלק הראשון וחפר האחד
 במעמד חברו אבל אם נסתלק, האחרון חייב, ועי' בפירוש
 לירושלמי מס' נוזקין למור ר' ישראל הלוי דף לה: 11 לא
 יכסנו, בא"צ מגיה ד"א ולא וכר - שומר חנם. מכילתא
 דרשב"י: - כראוי. מדלא כתיב ולא יכסה משמע כסוי
 הראוי לו, ש"י ועי' ב"ק פ"ה מ"ו תוספתא פ"ו ה"ו מכי
 דרשב"י פ"ז: 13 המגלה חייב, ב"ק פ"ה מ"ו תוספתא
 פ"ו ה"י פ"ז - נתגלה וכר, משנה שם עבר עליו הראשון

על הבהמה חייב על הכלים, וכאן שחייב על הבהמה אינו דין שיהא חייב על הכלים. ת"ל ונפל שמה שור או חמור, שור ולא כליו, חמור ולא כליו. ונפל שמה, בדרך הילוכו, מכאן אמרו, נפל לפניו מקול הכריה חייב, לאחריו מקול הכריה פטור, אבל בכור בין לפניו ובין לאחריו חייב. בעל הבור ישלם. מכל מקום.

כסף ישיב לבעליו. אין לי אלא כסף, בהמה מנין, הרי אתה דן, נאמר כאן והמת יהיה לו, ונאמר להלן והמת יהיה לו, מה להלן בהמה אף כאן בהמה. מה כאן כסף אף להלן כסף.

והמת יהיה לו, לניזק, אתה אומר לניזק או אינו אלא למוזיק, אמרת, אלו כן היה, מה תלמוד לומר והמת יהיה לו, לניזק, אלא מגיד ששמן דמי נבלתו ומנכה לו דמי נזק.

פרשה יב

ובי יגוף. בכלל נגיפה נגיחה דחייה רביצה בעיטה נשיכה, דברי רבי יאשיה, אבא חנן אומר משום רבי אליעזר בכלל נגיפה נגיחה דחייה רביצה בעיטה, נשיכה מנין, ת"ל ולא ישמרנו בעליו, והרי דברים ק"ו, אם כששמרו ויצא והזיק חייב, לא כל שכן עד שלא ישמרנו בעליו, ומה תלמוד לומר ולא ישמרנו, הוסיף לו הכתוב עוד שמירה אחרת, ואי זו זו, זו נשיכה.

1 טל כאן | שיהא חייב | אכ לחייב, ט שנחייב — 2 או חמור | אכ ח' | שור בפ"ב וכו' | אטכ שור ולא שור וכליו חמור ולא חמור וכליו — 3 שמה | אטכ ג' שור | א כדרך | מקול | א מכל וכן בס' | אטכ הכרייה | כ לאחריו — 4 אטכלק הכרייה | אטכ מלפניו | ובין | טב בין | א ט מלאחריו, כ מאחריו | והמלות בעל וכו' | מ"מ סמוכות למלת מאחריו ומפורדות מהדבור כסף וכו', וכה"ג בנוסח' הדפ' לק' — 6 אין לי אלא כסף | א ח' — 7 יהיה לו בפ"א | א ח' — 8 ט מה להלן כסף אף כאן כסף — 9 כ לניזוק וכן בס' | אתה או' לניזק | ט ח' | למוזיק | כ מוזיק — 10 לניזק | ילק' ווייב | ח' | מגיד | אטככ ג' הכתוב — (יב) 11 ד בכלל נגיחה נגיפה | כ רביעה | ג נשיכה | אטכ ח', כ ג' מניין ת"ל — 13 חנן | ט ח' | ילק' ווייב | ש א' | אכ חנין | משום | ט משם, כ שר' | בכלל | ד ח' | ד נגיחה נגיפה | כ רביעה | אכ ובעיטה | א ונשיכה — 14 ט ומה אם | כששמרו | א כשישמרו, ד כשלא שמרו, ט שומרו | ויצא והזיק | ד ח', כ והזיק ויצא | ד כשהזיק לא כש"כ | לא כש"כ | אטכ קל וחומר — 15 בעליו | אטכ כ ח' | אטכ ל"א | ישמרנו | אטכ ג' בעליו | אטכ אלא שהוסיף | ט | להוסיף | לו | אטכ ח' | עוד | ד ח' — 16 אטכלק

ולא כסחו והשני ולא כסחו חייב ועי' בפ' לירוש' מס' נזיקין שם למור"ר | ישראל הלוי דמשער דצ"ל שניה חייבין ועי' פ"ו: 15 ע"ו וכו'. ב"ק נד: 16 ולא שור וכליו. ב"ק פ"ה מ"ו תוספתא פ"ו ה"ד ושם בטעות ומכרו את השור התי וצ"ל והמת יהיה לו יצאו כלים וכו', מכדרשב"י פ"ו: — במקום שלא חייב וכו'. ר"ל בבור של נזקין ירוש' ב"ק ה ע"א: 3 בדרך הילוכו. ולא אם נזקת, ז"ר, וא"נ רק הוא נתינת טעם למה שמחלק בין לפניו ובין לאחריו — ללפניו וכו'. ב"ק פ"ה מ"ו בבלי נב: ג. פלוגתא דרב ושמואל, ולכאורה בלשון המשנה היה אפשר לפרש דלפניו היינו שנפל לתוך הבור בדרך הילוכו, ולאחריו היינו שנחלק ונפל לאחריו חוץ לבור, וגם דברי שמואל היה אפשר לפרש על דרך זה, עי' בש"י, אבל כאן מפורש בהדיא דבבור עצמו לעולם חייב וחוק לב"ר יש חלוק בין לפניו ובין לאחריו וכו' בתוספתא פ"ו ועי' מכדרשב"י, ודברי הרמב"ם ה' נזקין ממון פ"ב ה"ח גראה דמשושבין, וגא"צ מגיה ונפל שמה בדרך נפילה מכאן אמרו וכו' פטור וזה וזה בבור, חוץ לבור בין לפניו ובין לאחריו פטור: 5 מ"מ. בין שנפל לפניו או לאחריו, ז"ר וזה כג' כ"י"מ דהוא דבור אחד עם הך דלעיל. ובמ"ס פ"י בין שהוא הכורה ולא כסחו בין שאחר הכורה והוא פתחו ולא כסחו, ובש"י וסהתו"ה פ"י אפילו לקח או ירש או ניתן לו במתנה כמבואר בירוש' ה' ע"א ועי' מכדרשב"י והעקר כפירוש המ"ע דסתמא כר' יונתן לעיל פ"ו בין איש בין אשה וכו' במכדרשב"י ועיין פ"ו: 7 להלן. גבי שור המזיק שור תחת השור: 8 כסף. ב"ק פ"א מ"ג בבלי ז. ירושלמי גיטין מו ע"ג פ"ז כש"י: 9 אמרת וכו'. כלומר דא"כ פשיטא דמאחר שמשלם כל

הנזק פשיטא שהנבלה למוזיק, ובא"צ מגיה אמרת והלא כן היה ומה ת"ל וכו', וא"צ ועי' ב"ק י:

(יב) 12 בכלל וכו'. דפתח בנגיפה ומסיים בנגיחה ב"ק ב: — דחייה בגוף, ונגיחה בקרן: 14 כששמרו וכו'. דגבי חם לא כתיב ולא ישמרנו א"כ אפילו שמר חייב וכש"כ מועד, ז"ר: 16 נשיכה. ב"ק פ"א מ"ד —

שור איש. להוציא שור של קטן. שור איש, להביא שור של אחרים.
את שור רעהו, להביא שור של קטן. רעהו, להוציא שור של נכרי שור של
כותי שור של גר תושב.

ומכרו את השור החי וחצו וגו'. יכול בשוים הכתוב מדבר, או אינו
אלא בשוים וכשאינן שוים, אמרת, מה דרך המזיקים נשכרים או מפסידין, הוי אומר
5 מפסידין, אף דרך הניזוקין נוטלין נזקן או יתר על נזקן, הוי אומר נזקן ולא יותר על נזקן.
ר' אומר נאמרה חציה בחי ונאמרה חציה במת, הא בשוין הכתוב מדבר.

וגם את המת יחצון. מכאן אמרו, שור שוה מנה שנגח שור שוה מנה או
שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים נוטל חציו; שור שוה מנה שנגח שור שוה מאתים
10 נוטל כולו; שוה מאתים שנגח שוה מנה נוטל רבעו; שוה מאתים שנגח שוה מאתים,
אמר רבי מאיר ועל זה נאמר ומכרו את השור החי וגו'; אמר לו רבי עקיבא קרא את
כל המקרא הזה וגם את המת יחצון, ואי זה זה, זה שור שוה מאתים שנגח שור שוה
מאתים והנבלה שוה מנה, מוכרין את החי והמת חולקין בשוה ובעל הנבלה מטפל
בנבלתו, לכך נאמר וגם את המת יחצון.

או נודע. בא הכתוב לחלק בין שור תם למועד וכו'. — מתמול של שום.
15 יום ואמש ושל לפניו, — ולא ישמרנו, להביא שומר חנם וכו'.

שלם ישלם שור. אין לי אלא בבהמה, כסף מנין, הרי אתה דן, נאמר כאן
והמת יהיה לו ונאמר להלן והמת יהיה לו, מה להלן בהמה אף כאן בהמה, מה כאן

1 של קטן. ב"ק פ"ד מ"ד: — של אחרים. ב"ק
פ"ד מ"ג תוספתא פ"ד ה"ג: 2 של נכרי. ב"ק פ"ד מ"ג
ותוספתא פ"ד ה"ג, ודין כותי לא נשנה רק בתוספתא וכאן
ליהא מלת פטור בשור של ישראל שנגח לשור של כותי,
כמו בבבלי לח: ועי' שם לח. וירושלמי ד ע"ב: 4 יכול.
מיותר, ובא"צ מוחק המלות וחצו וגו' יכול: 7 ר' אומר
נאמר חציוהי וכו'. נראה דרבי כר"מ ס"ל דמפרש הכתוב
וגם את המת יחצון דפחתו מיתה מחציו; בחי. [ב"ק לה-]
וזה אי אפשר אלא בשוין, ואולי יש לגרו' ר' מאיר במקום
רבי דהחלוק בין שני אלו השמות מצוי מאד [עי' פי' ר"י
הלוי על הירוש' נויקין עמ' ע' (94) הערה ב'] ועי' גרסת
הילקוט דגור' ר"ע: 8 מכאן אמרו וכו'. ב"ק פ"ג מ"ט
תוספתא פ"ג ה"ג בבלי לד. ירוש' ג ע"ד: [11] ר"ע. בא"צ
ג' ר' יהודה] 13 מטפל וכו'. תוספתא ריש ב"ק ירושל'
ע"ב בבלי י: טו. ג: 15 בא הכ' לחלק וכו'. לעי' פי' ד"ה
אם שור נגח: 16 ולא ישמרנו וכו'. לעיל שם: 17 כסף.
לעיל ד"ה והמת יהיה לו והועתק משם וצ"ל להפך כאן
בהמה אף להלן וכו' מה להלן כסף אף כאן כסף:

ואיוז | זו בפ"ב טב ח' — 1 מ וכי יגוף שור איש |
להוציא | מ ולא — 2 את שור | אטכ ח' | רעהו וכו' קטן |
א ח' | להביא | כ להוציא | קטן | טב ג' רעהו להביא | כ |
להוציא | שור של אחרים | פ ד"א א שור רעהו | להוציא |
מ ג' שור של אחרים | שור בפ"ג פ ח' וכן בס' | ד שור
של כותי שור נכרי | של בפ"ג אב ח' וכן בס', פ ושל
וכן בס' — 3 ד תושב גר | תושב | אטכפ ח' — 4 ומכרו
וכי וגו' | אטכמ ח' | יכול וכו' כדלע' עה"ס ש"ב מ ח' |
אטכ או יכול אתה אומר, ק אי אתה יכול | בשוים | כ |
בשוררים וכן בס' | און ט | אינו אלא | אטכ ח' — 5
וכשאינן | כ"ה ובק, א או בשאינן, ל ובשאינן, ט
ובשאינן | נשכרים | אב נשכרים, ק נשכרים, ט נפסדים |
הוי אומר | אטכ ח' — 6 מפסידין | ט ח' | אף | ק אם |
דרך | אט ח' | ב הניזוקין | כ ניטלין | טב יותר | נזקן |
כ ניזקין | הוי | אב ח' | אומר | אטכ ח' | נזקן בפ"ג דט
ח' — 7 ר' רבי, אטכ ר' | ש רבי עקיבא | א עקיב' |

א נאמר, טכ נאמר | 1 חציה וכן בס' | א וגא', טכל ונאמר — 8 א שוה וכו' | אטכ שור שוה מאתים שנגח שור שוה מנה (כ) שנגח
שור שוה מנה שנגח שור מאתים | נוטל חציו (אב ג' שור שוה מנה נוטל חציו) — 9 מנה | ד מאתים — 10 כולן | כ ג'
חציו | שוה | אטכ שור שוה | שוה בפ"ב אט שור שוה | מנה | אטכ מאתים | א רביעי, ט רביעי, כ רביעי | שוה מאתים וכו'
מאתים | אטכ ח' — 11 ועלן אטכ על | החין | כ ח' | וגו' | ט ח', ק וכו' | לו | ט ליה — 12 אטכ ואיוז | זה בפ"ג טב
ח' — 13 שוה | אב ח' | פ יפה | אטכפ ואז המת | אכפ וחולקין | כ מטפל — 14 א נא', כ נאמר — 15 או נודע וכו'
כדלעיל | ט ח' | נודע | ג' וג', כ ג' | כי שור וגו' | הכת' | א ג' וגו' | אב לחלוק | למודע | כ לשור מועד, אב ג' חמשה
דברים בין שור תם למועד כו' (א וגו') — 16 יום | ד ח' | ואמש | כ ח' | אכל ושלפניו, אב ג' וגו' | ישמרנו | א ג' בעליו |
וכי' | א וג', כ כו' — 17 אב בהמה — 18 להלן בפ"ג אב כאן | ד בבהמה וכן בס' | כאן | אב להלן | אב להלן .. כאן —

כסף אף להלן כסף. והמת יהיה לו. לניוק, אתה אומר לניוק וכו' או אתה אומר למויק וכו' כדלעיל.

וכי יגנוב איש וגו'. אף המוכר והמוכר היו בכלל שנאמר ¹⁰אם ימצא הגנב ישלם שנים, והרי הכתוב מוציא מכללו להחמיר עליו לשלם תשלומי ארבעה וחמשה, לכך נאמרה פרשה זו.

שור או שה. לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. וטבח, אין לי אלא טובה, מוכר מנין, תלמוד לומר או מכרו, עד שלא יאמר יש לי בדין, אם המוכר חייב, מוכר לא יהא חייב, אם אמרת כן ענשת מן הדין, לכך נאמר או מכרו, ללמדך שאין עונשין מן הדין, ד"א הקיש טובה למוכר ומוכר לטובה, מה מכירה חוץ לרשותו אף טביחה חוץ לרשותו, מה מכירה מותרת באכילה אף טביחה מותרת באכילה, מה מכירה מותרת בהנאה אף טביחה מותרת בהנאה, מה טביחה שאינה יכולה לחזור אף מכירה שאינה יכולה לחזור, מה טביחה כולה אף מכירה כולה. — ד"א וכו' יגנוב איש. אף מוקדשין היו בכלל, שאם גנבן ושחטן בחוץ משלם תשלומי ארבעה וחמשה, והרי הכתוב מוציאן מכללן להחמיר עליהם לווקקן להכביר: יכול שיהיו חייבין בתשלומין, והדין נותן, אם חייבין על כרת החמור לא יהיו חייבין בתשלומין הקלים. ת"ל ¹⁰והדבר אשר צוה יי, לכלל כרת יצאו ולא יצאו לכלל תשלומין.

חמשה בקר ישלם, ארבעה והוא. וארבע צאן, שלשה והוא. אמר רבי מאיר, בא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה העולם, שור שיש לו

1 לניוק ב"א ד' ח' וכו' אכ' ח' או וכו' ק' ח', אכ' או אינו אלא למויק וגו' — 2 כדלעיל אכ' ח' — 3 וכו' כ"ה בכל גירס' המכילתא וברוב ג' הילקוט, ובמקרא כ', ועי' הוצ' גינצבורג בס"א וכו' וכו' בח"ש, בת"ע ובת"ס | וכו' וכו' זו (שורה ה') | כ ח' | איש | אטמ ג' שור, ט מ ג' או שה, מ ג' וטבחו או מכרו | גר' | טמ ח' | שנאמר | מ ח' | הגנב | א ג' וג' — 4 ישלם שנים | אטמ ח' | והרי הכתוב | מ והכתו | מ הוציאו | לשלם | אטמ שישלם | א תשלום | וטל ד' וה' | לכך וכו' זו | מ ח' — 5 א נא, ט נאמר | אט הפרשה | זו | אט ח' — 6 אטכ וכו' יגנוב (ט יגנוב) איש שור או שה | שור וכו' ת"ל | מ ח' — 7 א | אטכ ח' | מכרו | אטכ ומכרו, מ ג' למה נאמר | עד וכו' בדין | מ ח' | יאמר | כ אמר | ט טובה — 8 מ המוכר | פ לא כל שכן | אכל יהיה | אכ אלא אם | אט ומכרו | ללמדך וכו' הדין | מ ח' — 9 ד"א | פ ג' וטבחו או מכרו | ומוכר לטובח | פ ח' | מ מרשותו וכן בס' — 10 טביחה | פ טובח | מ מה בפ' וכו' בהנאה בפ' | פ ח' | מ ומה — 11 א בהנייה וכן בס' | מ מה | יכולה לחזור | מ חזרת וכן בס' — 12 מ מה | ד"א | אטכמ ח' | ל

3 אם ימצא וכו'. והא דלא קאמר בכלל אם המצא תמצא בידו הגנבה משום דלא שייך לומר כן על מכירה ובש"י הניח בצ"ע ולדעתו הדבר פשוט: 7 מוכר וכו'. שהוציאו מרשותו ובא"צ מוחק מן עד שלא יאמר עד אין עונשין מן הדין: 10 אף טביחה וכו'. לאפוקי טבח ברשות הבעלים ב"ק פ"ו מ"ה — אף טביחה וכו'. לאפוקי שוחט ונמצאת טרפה כר"ש ב"ק פ"ז מ"ב ולאפוקי גנב שור הנסקל וטבחו שאסור בהנאה ב"ק ע"א ובש"י רוצה להניח מה טביחה מותרת באכילה אף מכירה והיינו כר"ל ב"ק ע"ז דמוכר טרפה פטור וכן לענין מכר שור הנסקל: 11 אף מכירה שאינה פרט לשקנה לל' יום, ב"ק סח: 12 אף מכירה כולה פרט למוכר אחד ממאז שבו ב"ק פ"ז מ"ה בבלי ע"ז: ועי' פ"ז: 14 והרי וכו'. בא"צ מוחק מכאן עד בתשלומין שוה"ס בפ"א: 16 לכלל כרת וכו'. כן הוא במ"ה, ובא"צ מגיה לכלל כרת יצאו ולא לתשלומין ובמ"ס ג' מכלל לכת וכו' מכלל לתשלומין. משמע דס"ל להאי תנא דשחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה דאליכ בלא"ה אימעות וצ"ע דתנא דלעיל בפירוש אית ליה דשחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה ונ' דפליגי | ועי' ז"ר ובה"מ רש"י | ועוד צ"ע דלא מיעט קדשים ממלת רעהו או מן מבית האיש ואפשר דבא למעט גם קדשים קלי ואליבא דריה"ג או קדשי שיש להם אחריו אליבא דר"ש, ועי' ב"ק פ"ז מ"ד תוס' פ"ז ה"א ובבלי ע"ז י"ב: [שבע' פ"ז מ"ה, בבלי מבי' י"ז לז"ע]: 17 ארבעה והוא, שלשה והוא: פ"ז:

כי — 13 איש | מ ג' שור | אטכמ המוקדשין | אט גונבן ושוחטן, כ גנבו ושוחטו | תשלומין | ט ח' | טל ד' וה' — 14 והרי הכת' | מ והכתו | כ מכלל, מ מכללם | מ בכרת | יכול | אטכ ח' | שיהו | אטכ שהיו, ל שיהיו, מ יהיו — 15 בתשלומין | ד ג' קלים (ל קלין) | ט ומה אם | ט חייבת | על | מ עליהם | א הכרת, מ בכרת | ט חמור | וק יהא, אטכ יהו | ט ל הקלין, אכ קלין, מ הקל — 16 צוה | ט דבר | לכלל. לכלל | כ"ה מ, ש"ג מכלל... מכלל | יצאו בפ' | ט ח' — 17 חמשה וכו' רע"א ע"ס ש"ג | מ ח' | ט ה' בקר ישלם ארבעה ולא שלשה והשאר ח' | וארבע צאן | אכ ח' | אמר ר"מ | אכ ר' מאיר אומר, ט היה ר"מ אומר — 18 פ שהרי שור | אטכ לפי שיש לו, פ לפי שעושה —

שמות כב ו

ויקרא יז ב

מלאכה משלם חמשה, שה שאין לו מלאכה משלם ארבעה. רבי יוחנן בן זכאי אומר הקב"ה חס על כבודן של בריות, שור לפי שהוא הולך ברגליו משלם חמשה, שה לפי שהוא טוענו על כתפו משלם ארבעה. — רבי עקיבא אומר תחת שור תחת שה, להוציא את החיה, שהיה כדן הואיל והבהמה חייב בתשלומין והחיה חייב בתשלומין, אם למדת על בהמה שהוא משלם ארבעה וחמשה אף החיה ישלם ארבעה וחמשה, 5 לא, אם אמרת בבהמה לפי שהיא קריבה על גבי מוכח, תאמר בחיה שאינה קריבה לגבי מוכח, לפיכך אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה; והרי בעלת מום תוכיח שאינה קריבה, וחייבין עליה תשלומין, והיא תוכיח על החיה שאף על פי שאינה קריבה ישלם ארבעה וחמשה; לא, אם אמרת בבעלת מום שאין במינה קריבה על גבי מוכח תאמר בחיה שאין במינה קרב על גבי מוכח, הא מה תלמוד לומר תחת שור תחת 10 שה, להוציא חיה.

פרשה יג

אם במחתרת ימצא הגנב, ומה זה, ספק שבא לגנוב ספק שבא להרוג, אתה אומר ספק שהוא בא לגנוב וספק להרוג, או אינו אלא ספק לגנוב וספק שלא לגנוב, אמרת, אם כשיגנוב וראי והרגו הרי זה חייב, ק"ו זה שספק בא לגנוב ספק לא בא 15 לגנוב; מכאן אתה דן על פקודת נפש <שספיקו דוחה את השבת> ומה שפיכות דמים שמשמאה את הארץ ומסלקת את השכינה היא דוחה את הספק, <ק"ו לפיקוח נפש

1 משלם ארבעה. תוספתא ב"ק פ"ז ה"י בבלי עט: פ"ז ועי' יוחנן שתרגם אליבא דר"מ: 3 ר"ע אומר וכו'. פ"ז: 7 בעלת מום וכו'. תוספתא פ"ז ה"טו ב"ק ע"ח: 8 רש"לומין. צ"ל תשלומי ארבעה וחמשה: 9 שאין וכו'. בא"צ מגיה שיש במינה ואולי צ"ל שכן במינה וכן גרס' דפוס ליוני' או שמינה קרב: 10 שאין וכו' המוזכר. בא"צ מוסיף או נאמר כאן שור ונאמר בסיני שור וכו'. וא"צ ועי' ב"ק סז: ורש"י — הא מה וכו'. בא"צ מוחק מלות דהא מר:

(יג) 12 ומה. בא"צ מוחק וכן ליתא בילק' וגראה דצ"ל כלקמן פ' כי תשא ומה זה הוא ספק וכו'. ועי' ירושלמי סנהדרין כו ע"ג וצריך להגיה ע"פ המכילתא כאן ועי' תוספתא סנהדרין פ"א ה"ט: 16 היא וכו'. בא"צ מגיה נדחה מפני הספק ובמ"ס מגיה היה דוחה אותה הספק אבל גם בירושלמי שם הגר' ודוחין בה את הספק וכן צריך לפרש כאן דדוחין על ידי שפיכות דמים את הספק שמה בא להורגו — ק"ו וכו'. רצה לומר ק"ו דמותר

1 אטכ ישלם | אטכ ושה | שאין לו | א אין לו, פ שאינו עושה | משלם | אטכ ישלם, פ ג' תחתיו | טפ ארבע | אכ רבן — 2 הקב"ה חסן | אטכ חס המקום | כ כבודו | פ השור | לפי | טפ ח' | שהוא | אכפ ח' | א שהילך, כ שהולך, פ הולך | אטכפ ישלם | לפי | פ ח' — 3 שהוא | אטכפ ח' | אטכ שטענו, פ שטענו וג' הגנב | על כתפו | א טכפ ח' | אטכ ישלם | שה | מ' מה ת"ל — 4 שהיה וכו' בחיה שיו' מ' ח' | אטכ ובהמה | חייב | אטכ ח' | וכן בס' | א טכ וחיה — 5 משלם | אטכ ג' תשלומי | ישלם | אט משלם, אטכ ג' תשלומי — 6 לפי | אטכ ח' | מוכח | אטכ המוכח וג' לפיכך משלם | ט לא ישלם | תשלומי ארבעה וחמשה | ט שאין — 7 לגבי | אטכ על גבי | מוכח | אטכ המוכח, מ ג' כשור ושה | לפיכך | כמ ח' | אינו משלם | מ ח', א ט לא ישלם | ט ומשלם | תשלומי וכו' להרוג עה"ט שורה ב | מ ח' | וט הרי | ט בעל | אכ מוהק, ט המום —

8 ט שאין | קריבה | אטכ ג' על גבי המוכח | וחייבין עליה | אכ ומשלם, ט והוא משלם | תשלומין | אטכ תשלומי ארבעה וחמשה | והיא | אטכ היא | שאף | א אף | קריבה | אטכ ג' על גבי המוכח — 9 ישלם | אטכ ג' תשלומי | לא | א ח' | כ מומין | שאין | כ"ה א, ט שאינה, ומכ שמי י, ל שכן | במינה | ט ח', אכ מינה | כ קרב | מוכח | אטכ המוכח וג' לפיכך | א ג' לא | ישלם תשלומי | ילק' ווי' | תשלומין | ארבעה וחמשה — 10 תאמר וכו' המוכח | א ח' | שאין | ד ג' מין | ממינה | כ"ה כ, ד במינה, ט מינה | המוכח | טכ ג' לפיכך לא ישלם תשלומי | ט ח' | ארבעה וחמשה | הא מה | ט ח' | שור | א ח' — 11 אטכ את החיה (יג) 12 כי ימצא גור | א הגנב וג' | ומה | ט ח', ק ג' אם | ק שספק | שבא | אכ שהוא בא, טכ בא | שבא בפ' | אכ שהוא בא, ק בא | א"א וכו' להרוג | ט ח' — 13 ספק בפ"א וכו' | אלא | א ח' | שהוא | ק ח' | וספק בפ"א | כ ספק וג' שהוא בא | ספק בפ"א | אטכ ג' שהוא | ט ח' | בא | וספק בפ"א | אטכ ספק | שלא | אטכ שאינו בא — 14 א ווי' | והרגו | ק והרגו | זה בפ"א | אטכ ח' | שספק | אטכ ספק שהוא | בא | כ ח' | לא | ט שאינו | לא בא לגנוב | אכב ח' | ק ח' | בא להרוג — 15 א פ מיכן | אתה | כ א י, ק ג' בא | דין | פ למד | לפיקוח נפש | פ ג' מן התורה | המוסגר רק | ק | ומה שפיכות | כ"ה פק, ש"ג ששפיכות — 16 אטכ מטמא, פ שטמא | הארץ | ק ג' חמור | פ ומסלק | השכינה | פ ג' אמרה תורה והכה ומת אע"פ שעל ספק בא | היא | ק ח', כ הוא, ול היה | דוחה את הספק | ק ספקו דוחה את השבת הקל דין הוא שתהא ספק דוחה אותו | המוסגר ח' ול —